

Slovenske kulturne akcije

Leto XXII, 3-4

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Marec - April 1975

za naš čas

toda po tridesetih letih

Ateizem zanika bivanje Boga, ne more pa tajiti, da ima človeštvo od pradavnosti pojem o Bogu. Ne more tajiti, da je človek v preteklosti veroval v Boga. Ne more tajiti, da je vera v Boga še danes pomembno psihološko dejstvo.

Ali je Bog ali ga ni, je filozofsko vprašanje. Nanj odgovori lahko samo filozofija. Izkušvena znanost kot taka o tem vprašanju ne more trditi ničesar. Postavlja nam samo vprašanja, ki nanja ni moč odgovoriti: Ali je svet neskončen ali omejen? Ali se bo začel nov proces verižnih reakcij, ko bo nastopila svetovna entropija, ali pa bo nastopila končna »smrt« vsegga gibanja? Odkod smotrnost v naravi?

Ni moč znanstveno utemeljiti takihle izjav: Svet je neskončen, samo da ne vemo, kako (Naan, predsednik estonske akademije znanosti). Ker imamo pojem neskončnosti, mora biti svet neskončen. Materija je večna, življenje pa je nastalo samo od sebe. Na zemlji so morale biti nekoč take razmere, da se je iz mrtve materije moglo razviti življenje.

Vse te izjave izhajajo iz neke ontologije, ki se ne more sklicevati na pozitivno znanost. Ta namreč sploh ni sposobna, da bi jih potrdila ali ovrгла, to so vprašanja, ki se rešujejo na drugi ravni.

Pred več kot pol stoletja je zapisal francoski filozof Henri Bergson: »Kdaj bo prišel čas, ko bodo eni al drugi preučevali religiozna dejstva brez a priori, ne da bi hoteli dokazati nekaj, za kar so se že vnaprej odločili?«

franc rode,
iz eseja »ateistične razlage
o nastanku religije«
(znamenje, V, 1)

Čeprav je zdaj že trideset resničnih let,
o, več kot trideset mrtvo preštetih,
me včasih zbode mesečine žaromet,
in spet sem le številka z žico spetih –
toda
le bambusi s praga šume,
veter mi boža razprte oči,
„Spil!“ šepetaje, „fašisti so mrtvi.“

Enajstkrat tisoč dni je dogorelo v prah,
a ta in ona vroča noč me zdrami,
in kot nekoč je z mano v celici le strah,
prav z isto ročno strojnico ob rami –
toda
le veje čez okno vise,
dežni oblak po sardinah diši,
„Spil!“ me tolaži, „nacisti so mrtvi.“

Da, zdaj nedelj je več kot tisočpetstokrat,
a včasih sredi postelje svobode
me spet presune krik ustreljenih v prepad,
krohota in stoka čez padajoče hlode –
toda
le cesto grade čez četrt.
Smrt me pogleda, držeč dinamit:
„Spil Mene ne varajo komunisti.“

vladimir kos

OB 30 - LETNICI SLOVENSKE ODISEJADE V SVOBODNEM SVETU SE SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA S TIHIM MEMENTOM KLANJA VZVIŠENI ŽRTVI SLOVENSkih KULTURNIH DELAVCEV, KI SE NISO VDALI VABAM KOMUNISTIČNEGA TOTALITARIZMA, MARVEČ SO NAMESTO HLAPEVSTVA RAJŠI VOLILI SMRT, KI JIH JE ZA VSE ČASE POVELIČALA V ZMAGOVITE JUNAKE SVOBODE SLOVENSKEGA DUHA: FRANCE BALANTIČ, ANTON DEBELJAK, NARTE VELIKONJA, JANEZ REMIC, FRANCE KUNSTELJ, IVAN HRIBOVŠEK, VSI NJIHOVI POBITI BRATJE NAŠEGA PARNASA, pa DVANAJST TISOČ V SAMOTNA BREZNA Odstreljenih SLOVENSkih DOMOBANCEV.

france papež

Cómo podría decirte...
no una historia, sino algo
de ayer y de hoy, pero muy viejo –
no una lágrima, sino
la íntima comunicación y la solidaridad
entre los compañeros;
la afirmación de lo que vive en nosotros
y nos reúne finalmente
en las noches,
ciudades,
trabajos,
soledades americanas.
Una consciente ocupación interior –
lo último
por lo que hemos luchado
o, si quieres, esas palabras
que contienen todavía olor a tierra lejana
y que las purificamos
en este viaje de largas ausencias.

Es una fe, como decía, una poco vieja,
algo como una cruz
o una espada,
también un dolor fuerte –
oh, mis animales saben de esto
cuando partimos bajo un sol fuerte
y nos vamos.

Me vuelvo a lo nuestro
en los encuentros por la ciudad,
a lo señalado,
porque lo nuestro es el fuego que nos consume
en los campos y en las avenidas,
lo que nos encuentra inspirados hasta sangrar
y una vez muertos
durante el viaje,
damos el testimonio
de lo que carcome
y lo que revive
en estas noches,
calores,
soledades sin nombre.

Kako bi ti povedal...
saj to ni zgodba, marveč nekaj,
kar je bilo včeraj in je danes, neznansko staro –
ne, ne solza, le
najtišji stik in družnost
med drugovi;
zatrnilo tega, kar v nas živi
in nas združuje slednjič
v nočeh,
po mestih,
pri poslu,
po ameriških samotah.
Zavestna notranja brižnost – poslednje,
za kar smo vojevali boj,
ali, če hočeš, te besedi,
ki še žehte po vonju daljne grude
in jih kalimo zdaj
s tem romanjem dolge ločitve.

Je vera, bi dejal, stara vera,
nekaj kot nekóvi križ
ali nekóvi meč,
tudi pekoča bol –
oj, kako živinica moja pozna to,
kadar se dvignem z njo pod žgoče sonce
in se odpravimo.

Spet se spovračam v naše
ob teh srečavanjih po mestih,
k zaznamovanemu,
kajti naše – to nam je ogenj,
ki nas použiva na poljanah in avenijah,
to tisto, kar nas navdihuje do krvi,
in kadar v smrt omahnemo
med potjo,
še pričamo
za tisto, kar razjeda
in kar oživilja
v teh nočeh,
v sopari,
v samotah brez imen.

pesem je natisnjena v španskem izvirniku v 1. zvezku XIII. letnika revije Meddobje.

slovenil nikolaj jeločnik

slovenska prisotnost v svetu

Dr. MILAN KOMAR, redni član Slovenske kulturne akcije, se je uspešno uveljavil v svetu argentinskega izobraženstva in vseučiliške kulture. Je vodja oddelka za filozofijo na papeški katoliški univerzi Santa María de los Buenos Aires, v argentinski prestolnici. Zadnja leta vneto piše filozofske eseje v univerzitetno revijo Universitas. Eseje, v obliki glosarija, objavlja pod skupnim naslovom *Apuntes filosóficos*. Obdelal je Kristiana Wolffa in rusko misel; odnos Rusov do nemške filozofije, predvsem do Hegla. S posebnimi glosami se povrača h Kantu, k tolmačenju Petra Velikega in Leibniza; Wolffa in Lomonosova, sploh Marxa, tudi Nietzscheja in modernih, kot so Heidegger, Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre, Lukacz, Kosik; loti se B. Croceja, Shopenhauerja in francoskih razsvetljenčev. V argentinskem znanstvenem svetu slovi tudi kot odličen predavatelj.

Dr. RADO LENČEK, profesor slavistike na Kolumbijski univerzi v New Yorku je v zadnjem času napisal nekaj znanstvenih razprav. Svobodna ukrajinska univerza v Münchnu je izdala zbornik v počastitev 60-letnice prof. Ševeljova. V zborniku sodeluje 50 mednarodnih slavistov, med

njimi tudi prof. dr. Rado Lenček z razpravo *Kopitar's slav version of the greek Dialects Theme*. Lenček razpravlja o Kopitarjevem opozarjanju na starogrško pojmovanje grške jezikovne vzajemnosti v svoji slovnici iz leta 1808. V Zborniku, ki ga je bilo ljubljansko Slavistično društvo izdalo v počastitev 75-letnice prof. dr. Antona Bajca, pa je dr. Lenček 1972 prispeval krajše poglavje iz slovenske slovnice vede z naslovom *O zaznamovanosti in nevtralizaciji slovnice kategorije spola v slovenskem knjižnem jeziku*. – Najobširnejša Lenčkova razprava iz zadnjih let pa je izšla ob VII. slavističnem kongresu, Varšava 1973, zvan *On the morphomonic Patterning of the Slavic Imperative*. Nekakšen pregled oblikovanja imperativa v vseh slovanskih jezikih.

Duhovnik JOŠT MARTELANC, podravnatelj papeškega zavoda Slovenik v Rimu, je na Lateranski univerzi doktoriral iz pastoralnega bogoslovja. Novi doktor je odlično branil zanimivo tezo o delovanju škofa A. M. Slomška. Posebnost brambe je bila, da je dizertant govoril in tezo branil slovensko! Doktorju Martelancu – iskrene čestitke!

iz slovenske kulturne akcije

REDNI OBČNI ZBOR SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

v soboto, 24. maja 1975, ob pol petih popoldne v gornji dvorani Slovenske hiše,

Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

z naslednjim

DNEVNIM REDOM

1. Pozdrav predsednika in ugotovitev pravilnosti sklica po 12. členu pravil Slovenske kulturne akcije.
2. Določitev zapisnikarja občnega zbora in dveh skrutinatorjev, ki ugotovita veljavnost pooblastil odsotnih rednih članov, nadzorujeta volitve in ob sklepu podpišeta zapisnik občnega zbora.
3. Branje zapisnika zadnjega občnega zbora z dne 19. maja 1973.
4. Poročila:

tajnika
blagajnika
vodij odsekov
urednikov publikacij
predsednika

5. Razgovor o poročilih.
6. Poročilo nadzorstva in razrešnica predsedniku, podpredsedniku, tajniku, blagajniku in članom nadzorstva.
7. Volitve: predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in nadzorstva.
8. Slučajnosti.

Po 9. členu pravil imajo redni člani aktivno in pasivno volilno pravico. Podporni člani pa imajo na občnem zboru posvetovalni glas. S tem obveščamo obojno članstvo in ga vabimo, da najkasneje do 10. maja 1975 pismeno sporoči odboru na sedež ustanove (Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina) morebitne predloge za občni zbor: le-te bo občni zbor obravnaval pri slučajnostih (8. točka dnevnega reda). Rok za vlaganje kandidatnih list za volitve novega odbora in nadzorstva je do 10. maja 1975 na sedežu ustanove.

Vabimo vse redne člane, ki se zaradi oddaljenosti ali iz kakršnih koli drugih razlogov občnega zbora ne morejo udeležiti, da pismeno pooblaste kakega drugega rednega člana, „da jih na občnem zboru vsem zastopa“ (13. člen pravil).

Občni zbor je sklepčen ob nadpolovični udeležbi rednih članov, pol ure po napovedanem času pa ob vsaki udeležbi (13. člen pravil).

dr. Lojze Kukovica, l. r.
tajnik

dr. Tine Debeljak, l. r.
predsednik

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

z žalostjo znani vsem svojim članom, sodelavcem in prijateljem,
da je aprila letos odšel po plačilo k Bogu njegov zvesti duhovnik

^v
doktor ALFONZ ČUK

univerzitetni profesor v Združenih državah

velik podpornik Kulturne akcije, njen redni član v filozofskem odseku

plodovitega ustavarjalca bo Slovenska kulturna akcija ohranila v živem spominu.

naj v miru spi.

MEDDOBJA 3. zvezek XIV. letnika je pred izidom: novo delo slovenskega ustvarjalnega duha v zdomstvu, polno naše krvi in domače besede. Je drobce zavesti, čutenj in izsledkov kulturnega ustvarjalca. Meddobje je „naša stvar“, delo izsledkov zdomskega literata, znanstvenika, likovnika in ljudi z istim ciljem; naš izraz v svetu, ki opravlja svoje naloge biti zatočišče vsega svobodoljubnega, duhovno domišljenega in slovensko visokega. Življenje v svetu in doma spremlja z mladostno pozornostjo, obenem pa se obrača k staremu, zgodovinsko in slovensko izvirnemu.

„Naša stvar“, se pravi, v prvi vrsti naš izraz, naš jezik. Vemo, da se vsak narodnostni, družbeni in duhovni premik nujno odraža v jeziku. Zdomstvo je od narodnostnega telesa odtrgan del, v njem se je izvršil v dobi tridesetih let ne samo človeško vsebinski, ampak tudi jezikovni pretres. Naloga naše revije je, da posreduje snovno in vsebinsko čim vrednejša dela, obenem pa da se trudi za jezik kot posodo slovenske misli in slovenstva v svetu. Morda je včasih ta stvar težja, kot stvar vsebine.

Veliko in vedno bolj stopnjuje se vprašanje je naš so-delavec-ustvarjalec. Človek, vržen v svet, ki pa kljub trdemu boju za obstanek najde čas, da ustvarjalno dela. Je kritičen in samsvoj, dela z zavestjo, da je cilj isti in resničen, da pa morejo biti poti do njega bolj ali manj osebne, odprte in svobodne. To je človek, ki kljubuje različnim obtožbam in verjame v idejni temelj organizacije. Njegov namen je služiti cilju z raziskovalnim, posredovalnim in ustvarjalnim delom v okrilju ustanove.

MEDDOBJE XIV/3 je zgrajena na osemdesetih straneh takole:

Uvodni prispevek v španščini je pesem F. Papeža Ellos, ki jo je v slovenski prepesnitvi kot Odšli so zapisal Nikolaj Jeločnik v januarski številki letošnjega Glasa.

Prvi prozni prispevek predstavljajo tri lirsko realistične črtice Vinka Beličiča (Sneg, Suplentov „negativo“, Na

balkonu). Skupni naslov teh črtic – dve od njih sta avtobiografski, vse pa se dogajajo v tržaškem zamejskem svetu – je Drobna proza. Obsegajo štiri in pol strani.

Drugo delo v prozi je simbolično satirično: Visoka politika, avtor Lev Detela. Zapis je postavljen v južnoameriško politično okolje, satira pa je usmerjena drugam. 6 strani.

Poezijo so prispevali štirje avtorji: Branko Rebozov s pesmijo žalovanje; Karel Rakovec z Dvema sonetoma o vonju – Basen o dezerterju in psu, ter Vinjeta železnih vrat; Lev Detela ciklus Kralj iz senc, deset pesmi; Vladimir Kos, Tri kantate za veliki teden, tri pesmi.

V tem zvezku sledi tudi nadaljevanje komedije T. S. Eliota, Koktajl (2. dejanje, 35 strani) v prevodu Fr. Papeža.

Strokovno znanstveni, a poljudno pisani prispevek je zadnja izvirna študija pokojnega Alfonza Čuka O človeški napadalnosti. Avtor, ki nas je za vedno zapustil – umrl je aprila v ZDA – definira najprej problem napadalnosti in nasilja, ki je danes med perečimi problemi človeštva, nato pa govori o različnih sodobnih teorijah človekove napadalnosti (9 strani).

Ob 400-letnici izida Camõesovega epa Luzijada in 450-letnici pesnikovega rojstva (1524) je Tine Debeljak prevedel iz portugalskega izvirnika 7 uvodnih kitic invokacije in posvetila. Pod rubriko Zapisi pa je isti objavil študijo o uvodu v ep (4 strani).

Pod rubriko Obletnice in z naslovom Še en prispevek v spomin na Tomaža Akvinskega in tomizem je objavljen prevod 24 tez komisije za cerkvene študije iz leta 1914.

Umetniška priloga tega zvezka (4 strani) je posvečena fotografskim posnetkom podob na likovni razstavi Slovenske kulturne akcije ob njeni 20-letnici (3 olja Milana Volovška in 1 olje Metke Žirovnikove).

f r a n c e p a p e ž

pred izidom marijana marolta življenjepisne povesti o slikarju jožetu petkovšku

PRED tremi leti – januarja 1972 – je umrl **MARIJAN MAROLT**, gotovo eden najbolj delavnih in požrtvovalnih kulturnih delavcev med slovenskimi in posebej argentinskimi emigranti: umetnostni zgodovinar, kritik, pisatelj in kulturni organizator. Soustanovitelj in tajnik ter vodja pisarne Slovenske kulturne akcije. Poleg knjige o Slovenski umetnosti v emigraciji je napisal tudi dve leposlovni knjigi: Zori, noč vesela (1956), ter Rojstvo, ženitev in smrt Ludvika Kavška (1967). Prvi dve je založila Slovenska kulturna akcija, tretjo knjigo pa Svobodna Slovenija. Kakor je znano vsem, je bila prva povest Zori, noč vesela... ena najbolj bravnih povesti v naši založbi ter je bila kmalu razprodana, kar vse je pričalo o njeni popularnosti. Tudi emigracijska kritika – v domovini je bil seveda zamolčan – jo je sprejela kot pozitivno literarno delo. Prav tako njegovo drugo delo o Ludviku Kavšku, njegovem begunskem življenju in o smrti v Bariločah.

V domovini je bil že prej izdal tri oz. štiri knjige o umetnostnih spomenikih vrhniške in celjske dekanije, ter vodič po celjskih kulturnih zanimivostih. Prva njegova razprava pa je bila o slikarju Jožetu Petkovšku, rojaku iz Verda. Kot prvi je napisal njegov življenjepis še kot dijak na univerzi na pobudo prof. Izidorja Cankarja. In potem ga je ta rojak spremljal vse življenje. Nenehno je dopolnjeval njegovo biografijo in si dal poročati anekdote o njem, tako da je bil gotovo najboljši njegov poznavalec. Ker ni mogel kot znanstvenik raziskavati več njegovega življenja in dela v domovini, je to gradivo porabil za leposlovno obdelavo tega slikarja rojaka, ki je ob koncu stoletja umrl na Studencu v blaznici. Toda odkar ga je on pravzaprav odkril, je postal Petkovšek tako slaven, da so imenovali v Ljubljani nekdanji šentpeterski nasip v Petkovškovo nabrežje (od tromostja do šentpeterske cerkve) ter so njegovo sliko „Doma“ reproducirali kot klasično delo slovenskega slikarstva v seriji jugoslovanskih

državnih znamk. O njem je ves čas bolezni pisal svoje tretje večje leposlovno delo.

Malo pred smrtjo, morda le mesec dni prej, je rokopis o Petkovšku sklenil; ni ga pa še utegnil pregledati in pripraviti za tisk. Dobila ga je v roke Slovenska kulturna akcija. Kot se o obeh prejšnjih delih ne more govoriti, da sta romana, tako tudi o tem življenjepisni ne. Ni roman, skorajda ni niti povest, je bolj leposlovno napisan življenjepis, nekakšna „kronika“ Petkovškovega življenja. Toda začel ga je velikopotezno kot resničen roman, le da je v teku pisanja prešel iz pravega leposlovja v anekdotično opisovanje nastankov posameznih Petkovškovih slik ter v strokovnjsko analizo del. Leposlovca je premagal umetnostni zgodovinar. Če zaradi tega trpi umetniško ustvarjalna moč njegovega leposlovja, pa ne izgubi ničesar njegova podoba Petkovška kot človeka in slikarja.

Ne vrednoti pa Marolt Petkovškovega dela in ga ne uvršča na mesto, ki mu gre v zgodovini slovenskega slikarstva. Ni sodnik njegovega dela, je le opisovalec geneze njegovega talenta iz rodbine s čudno mešano krvjo (ko mu je polbrat verjetno tudi oče!) in njegovih del (ni jih več ohranjenih kot okoli 20, kajti druge je večinoma sam uničil v blaznosti).

Ker Marolt ne vrednoti Petkovškovega pojava, ampak ga le opisuje v nastajanju, smo naprosili njegovega strokovnega tovariša in prijatelja docenta dr. Rajka Ložarja, da napiše posebej uvodni strokovni članek o Petkovšku ter mu določi njegovo mesto v zgodovini slovenske umetnosti. To je dr. Ložar napravil z odlično analizo Petkovškovega dela, ter ga postavil v našo zgodovino kot zadnjega realista, žanrista, ki sklepa dobo šubicev, pa umira pred vrati slovenske moderne, s katere prvimi mojstri se že srečava v življenju (Ažbe, Kobilca, Vesel, Sternen), a se jim ne pridruži, pač pa od njega vodi pot – mimo impresionizma – naravnost v ekspresionizem. Ta razprava, ki vnaprej na-

poveduje, kakšno ceno ima Petkovšek-umetnik, lepo vpelje bralca v slikarjev življenjepiš, kakor ga opisuje Marolt in pomeni vrednoto zase.

Čez 20 slik ponazarja ta življenjepiš, tako da slehernik lahko dobi celotno podobo o Petkovšku človeku in umetniku.

Toda s tem sta prikazani šele dve tretjini vsebine te knjižne izdaje. Zadnja tretjina je namreč posvečena **Marijanu Maroltu**. Slovenska kulturna akcija se namreč spominja triletnice smrti svojega tajnika s tem, da mu posveča pietetno posmrtno izdajo njegovega zadnjega dela. To posvetilo je izraženo na posebni strani v početku knjige. Da knjiga še bolj dobi značaj poklonitve spominu pokojnega pisatelja in znanstvenika, je dr. **Rajko Ložar** napisal poseben esej o **Marijanu Maroltu – umetnostnem zgodovinarju v domovini**. Iz njega se vidi, kaj je Marolt delal kot znanstvenik iz svoje druge „stroke“: kakor vemo, je končal dve fakulteti, pravno, kar ga je usposobilo za advokata, ter filozofsko, kar ga je izobrazilo za umetnostnega zgodovinarja; kruhoborstvo mu ni bilo sredstvo, ampak srčni poklic. Postavi mu častno mesto med umetnostnimi raziskovalci; predvsem pa opiše njegov brezuspešen napor za ustanovitev Slovenske likovne akademije v Ljubljani, za kar se je prizadeval kot umetnostni zgodovinar, advokat in politik.

Dr. **Tine Debeljak** pa je nato obdelal na čez 50 straneh Marolta kot človeka in kulturnega delavca v emigraciji. V razpravi je opisal Maroltovo življenje do emigracije, njegovo šolanje in njegovo uveljavljanje v javnem življenju, ko je bil odvetnik in znanstvenik, ud visokih kulturnih družb (Narodne galerije in Umetnostno zgodovinskega društva), veleposrednik in industrijalec (žaga, mlin), bano-vinski svetnik in prosvetni ter gospodarski delavec na

Vrhniki itd. Nato opisuje njegovo družinsko življenje (oče štiri otroci in ob smrti že dvakrat pradedi!). Nato življenje v taboriščih v Italiji ter prihod v Argentino. Glavna razprava pa je opis njegovega dela v Argentini: pregled njegovega udejstvovanja kot kulturni poročevalec pri Svobodni Sloveniji in nje Zborniku, pri vseh listih v Argentini, zlasti pa pri Slovenski kulturni akciji kot njen tajnik. Vse to delo označuje po panogah, kot se uveljavlja kot umetnostni kritik, prireditelj razstav, gledališki kritik, predavatelj na fakulteti in v bogoslovju, kot znanstvenik (član Svobodne akademije znanosti in umetnosti v Parizu) in končno kot pisatelj. Nadrobnejše biografsko in bibliografsko opisano delo šele pokaže, koliko je Marolt v teh letih napisal in kaj vse je storil za kulturno življenje emigracije. In tudi kako malo je imel od nje: verjetno je v domovini izgubil največ, dobil pa v domovini najmanj! Ves čas je živel v skrajni skromnosti, pisal je večinoma vse „v bogajme“. S svojim življenjem in delom se je pokazal največjega idealista med nami ter postal zgled za kulturnega delavca v emigraciji. Razpravi ponazorjuje tudi 12 podob iz Maroltovega življenja.

Tako je knjiga posvečena dvema Vrhnčanoma: Petkovšku in Maroltu. Pravzaprav najbolj Maroltu. Pokaže naj ga v vsej popolnosti: kot človeka, kulturnega delavca in kot pisatelja še posebej s tem nedokončno izdelanim Petkovškovim življenjepisom.

Naj jo tudi naši braveci sprejmejo kot tako: kot oddolžitev Slovenske kulturne akcije svojemu ustanovnemu članu in prvemu tajniku.

Ovitek je določil slikar **Andrej Makek**, Maroltov zet.

dr. **Tine Debeljak**
urednik te knjige

ustvarjalci ska

26. aprila 1974 je slikar in rezbar **IVAN BUKOVEC**, redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije v njenem likovnem odseku, pripravil samostojno umetniško razstavo svojih najnovejših olj in pastelov v gornji dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu. Razstava, ki je bila odprta le dva dni (očitna škoda!) je privabila izredno številne obiskovalce, ki so vneto pokupili tudi skoraj ves razstavljeni slikarjev opus, zvečine pejzaži iz Argentine. O razstavi je obširno poročal v Svobodno Slovenijo F. P.

Urednik Glasa je bil k razstavi posebej povabljen – prijateljska hvala slikarju za pozornost! – pa si je ni mogel ogledati, ker je bil obakrat zaposlen v službi. Naj mu razstavljalet odsotnost oprostijo. Bo pa poskrbel, da bo majski Glas prinesel daljši zapis o Ivanu Bukovcu in njegovih stvaritvah. K uspehu na letošnji razstavi pa slikarju tudi ustvarjalci v Kulturni akciji iz srca čestitamo!

Akad. kipar **FRANCE GORŠE** je pisal uredniku Glasa (8. aprila 1975). Med drugim govori tudi o svojem delu:

»V eni sapi vam sporočam, da sem bil ves mesec z doma v Ljubljani na Rakovniku, zaposlen s križevim potom. Domo sem se vrnil po praznikih. – Prilagam na Vašo željo za objavo v Glasu SKA tri posnetke mojih najnovejših del.«

(Posnetke objavljamo.)

Iz Kanade je uredniku Glasa pisal akad. slikar **BOŽIDAR TED KRAMOLC**. Poroča o letošnji razstavi svojih del, ki je bila v galeriji Ingénu v Torontu, od 21. februarja do 15. marca 1975. Slikar je na prikupen razstavljeni katalog – po vsej verjetnosti njegova zamisel: na naslovni strani je naznanilo razstave natisnjeno čez umetnikovo fotografijo – zapisal tole:

»Prejmite najlepše pozdrave z moje samostojne razstave v Torontu. Razen dveh (iz leta 1972) so vse podobe nove, se pravi: slikane lani. Vedno me preseneča, kako drugače se pokažejo slike na razstavi, zaradi dimenzij razstavnih prostorov – manjše. Vsaka razstava, če ni popolnoma komercialnega značaja, pokaže, kaj umetnik zmore in kje je, kar se umetnosti tiče. Razstava je zrcalo umetnikove zmogljivosti in kot vsako zrcalo – neprizanesljivo! Ker je naloga in glavni namen umetnosti komunikacija umetnika s

FRANCE GORŠE: OGEN (žgana glina 1974)

publiko, so razstave za umetniški razvoj in pomen zares nujne.«

Slikar je tokrat razstavil 11 olj in 15 pastelov. Fotografske posnetke teh najnovejših Kramolčevih stvaritev bomo z zadoščenjem objavili v Glasu, brž ko nam jih bo poslal.

literarna potovanja

nad miljami poleti 1974

SREDI žolte avgustovske svetlobe sem spet stopal od Milj protti Mačkovljam visoko v zelenem bregu. Pri Milanu so pravkar znova udarile bombe. V zraku je trepetala nervozna elektrika. A ta se je sproščala ob morju, v mestecih in mestih, ne toliko v slovenskih „skritih brežinah“, o katerih tako celovito poje v novi, leta 1973 v daljni avstralski Canberri natisnjeni slovenski pesniški zbirki „V kljunu golobice“ Bert Pribac.

Vijoličasta Pribčeva knjižica me je spremljala poleti po vseh kraških in istrskih poteh. Tudi jaz sem, tako kot Pribac, hodil „po davnih stezah“, „pogovarjal sem se s prijatelji“, ki „še nosijo obraze iz otroških let“, a morda „že spijo v senci cipres“.

V lanskim najbolj vročim poletnih dnevih sem spet odkril Mačkovlje, v katerih smo se z družino mudili pred enim desetletjem. Skupaj s Pribcem sem odkril „v neki vasi med vinskimi hribi Istre“ košček še neizprijene domačnosti in lepote, naš stari kamen, naše stare zidove, krove, a tudi naše stare solze in pesti.

FRANCE GORŠE: ABRAHAM (žgana glina 1975)

Seveda pa sem tudi sprevideval, da ta nova Pribčeva pesniška zbirka ni kaka otožna idila o izgubljeni mladosti, temveč tudi rezek, trpek spopad z velikokrat nič kaj prijazno socialno in tudi politično resničnostjo. Tudi z resničnostjo naših slovenskih ljudi. Tudi z resničnostjo onstran oceanov, z umorjenimi zvezdami „tam na koncu sveta“, v Melbournu, v Veroni, a tudi na gričih ob Jadranskem morju.

S sinom Gregorjem sva šla po strmih poteh nad Dolino. V zraku je trepetala nervozna fašistična elektrika, v lju-deh je bila nekakšna neprizanesljiva napetost. Slovenske Mačkovlje so še stale zgoraj v bregu, škržati so še peli. Spet sem se spomnil na Ladijski dnevnik Bohuslava Koschke, na Dunaju živečega brata znanega slikarja Oskarja (glej Most 37/38, 73); videl sem dvojezično tablo na začetku vasi. In vendar je bil to že tudi konec, iztok, kot da se je nekaj končalo, ko se je šele začelo. V starih lju-deh je še sanjala neka srednjevropska kontinuiteta dvo-glavega orla, ki je leta 1918 strmoglavil tudi na slovenska tla in si razbil obe lobanji. In vendar je tedaj, ko je gospo-doval nad slovenskimi kraji, kljub vsem grozljivim vriskom pohotne ujede utemeljeval in v določenem zamejenem, a vsekakor zagotovljenem smislu ščitil tudi možnosti slo-venskega bivanja, nadaljnega obstoja in razvoja. Z dvo-

glavim orlom smo tudi mi Slovenci, ki se tako radi ime-nujemo zaradi reakcionarne in brezmislne Marxove označ-be nezgodovinski narod, strmoglavili iz zgodovine na goli provincializem. Šele z muko, kljub vsemu besedičenju, iščemo od tedaj tisto suvereno samoumevnost, ki je ute-meljevala delo Valentina Vodnika, Franceta Prešerna, Si-mona Jenka, Josipa Murna ali Ivana Cankarja, enega zad-njih avstrijskih Slovencev z nadpovprečno sposobnostjo.

Podoba je, da smo pozabili na tisto prelito kri, ki so jo na bojiščih po vsej Evropi darovali tudi slovenski cesarjevi vojaki. Pozabili smo na jok naših mater v prejšnjih sto-letjih, na boje, kljubovanja in uveljavljanja naših ljudi iz province do Dunaja in še dalje v veliki svet. In kakor bi bilo treba odpreti samo strani Jurčičevih, Levstikovih ali Kersnikovih knjig, da bi mogli podoživeti utrip slovenskega nehanja in dejanja tudi v sklopu nekdanje domovine mnogih narodov, ki se je nenadoma, oglodana od zoba časa, polenila in postala, kot radi rečemo, ječa narodov.

In vendar se je slovenski človek tudi v tej „ječi“ uveljav-ljal. Štefanova cerkev na Dunaju, dunajski parlament, Schönbrunn, ki ga tudi slovenski „turisti“ topoumno ob-čudujejo, je tudi delo slovenskih rok, je tudi pečat sloven-skega žrtvovanja in darovanja, ki je pomagal – med dru-gim – skupaj s Čehi, Slovaki, Madžari, Italijani, Romuni, Poljaki, Ukrajinci, Hrvati in nemškimi sodeželanji zgraditi novo avstrijsko prestolnico. Stari Dunajčani so kljub svoji znani sitnosti nekoč bolje razumeli in tudi cenili, to po-meni, sodelili usodo drugojezičnih rojakov. Kljub vsem de-kvalifikacijam prevzetne gosposke vseh vrst je v avstrijskem svetu tekla tudi solidarizacija zaradi skupne usode. In ni Levstikov Martin Krpan ena najostrejših satir ne le na avstrijskega vladarja, temveč predvsem na jožefinsko bi-rokracijo, satira, ki je polnokrvna še tudi danes, saj je ta birokracija na skrčenem preostanku nekdanjega cesarstva centralistično usmerjena kot nekoč, še vedno trdoživo za-jedena v telo avstrijskega sveta! In gotovo je podarila delček svojega plemenitega blagoslova tudi narodom, ki so se leta 1918 končno osamosvojili. Je namreč tako, da stoletni načini življenja v različnih preostankih, ki se jih velikokrat niti ne zavedamo, ostanejo in strašijo stoletja na-prej. V tem smo Slovenci še vedno tudi del Musilove „Kakanije“.

In vendar – da pridem spet v Mačkovlje. Veliko se je spremenilo. Naslednica nekdanje monarhije, republika Avstrija, a tudi druge države, velikokrat niso znale osmi-sliti bivanja slovenskega človeka. Niso mu nudile primer-nega prostora za samoumevno kontinuirano biološko življe-nje, ki je pravo nasprotje ideoloških hujskanj vseh barv in zamejenih nacionalističnih ozkosti, ki ne dajo varstva, miru in blagoslova v prihodnost.

Proti Mačkovljam, pri Dolini, že gospodari grozljiva temna nafta, ta rak in to zlato našega časa, ki polzi iz tržaških čistilnic do šibkega srca inflacijske Evrope.

V starodavni cerkvi v Starih Miljah je za trenutek še tako, kot da se je čas ustavil. Plemenita intimnost prostora te zapelje v poglobljeni mir.

Znnaj, na Krasu, v Istri, ob morju, od Lazareta preko Milj do Trsta in do Sesljana, na pobočju hribov pri Opči-nah, pa se uveljavlja tisto, kar je neki mladi avstrijski pisatelj imenoval „nevarnost časa“.

Bomba, ki je eksplodirala tam nekje daleč na železnici pri Bologni, je eksplodirala tudi tu, na tej trdoživi zemlji, v srcih teh ljudi. Novofašistični bič je razmesaril tudi meso tega mesta, meso tudi te pokrajine.

Tisti pisatelj je zapisal, da je Trst nevarno, nervozna mesto, grozljivo mesto, polno vojakov in vznemirajočih krikov. Ti kriki segajo v Istro, v Milje, segajo na kras. Vojaki, ki so jih ceste polne, povečujejo inflacijo.

In vendar: kako drugače je na Krasu, kot pravi Boris Pangerc v Anfori časa:

Onkraj borjača,
v razpokah,
ki kriče po vodi –
trga človek
svojo senco
prek posute vrzèle.

In vendar: kako drugače poje Vinko Beličič:

Veter v silnih poljubih gre poln sijaja
iz dalje v daljo... vsej gmajni hitreje utriplje žila.

In vendar: kako drugače poje Irena Žerjal:

V Benečiji tudi ta hip
nosijo zemljo na ramah v pletenih košarah
če jih vprašaš, zakaj
„Za večnost“ ti bodo rekli
za večnost jo nosijo

In kako poješ ti, ki sem te obiskal sredi avstrijske jeseni,

ki sem te nosil na poteh od Lazareta do Devina sredi
vročega poletja, kako poješ ti, Bert Priback:

Steze in krovi, potoki in travne dobrave,
domači ljudje vabijo človeka iz daljav,
kot vabi vesoljni odsev zemeljskih dalj –
in pesmi, ki uglasijo stune srca,
mu povejo, da je med svojimi doma.

Da, to so bile te poletne poti po tržaškem svetu, a tudi
po Koroški, ob Vrbskem jezeru. Nasvidenje, poti, nasvide-
nje do prihodnjic!

lev detela

s praga domovine

Iz TRSTA

PO odlično uspelih študijskih dnevih v Dragi, ki jih vsako leto prireja Društvo slovenskih izobražencev v Trstu – o snodu smo poročali že v januarjem glas – je svoje študijske dni, tudi v Dragi, že v drugo pripravil še Slovenski kulturni klub v Trstu. 1973 je bil tečaj posvečen notranjim problemom kluba. Lanski tečaj (septembra 1974), ki ga je vodil duhovnik Franc Kržišnik (študira marksistično filozofijo v Münchnu) je razpravljal o spoznanju marksizma in njegovih zgodovinskih in idejnih temeljev, pa tudi o njegovem odnosu do vere, morale, svobode.

Društvo slovenskih izobražencev v Trstu je začelo z redno sezono že tradicionalnih kulturnih večerov 14. oktobra lani. Prvi večer je bil odmerjen sodobnemu tržaškemu pisatelju, esejistu in publicistu Borisu Pahorju. Predvajali so film o Pahorju, ki ga je po zamisli dr. Edija Čermelja izdelal Marjan Jevnikar. Na večeru je govoril tudi pisatelj. – 21. oktobra 1974 pa se je Društvo odolžilo jubileju pesnika, pisatelja in esejista Edvarda Kocbeka. Navzoč je bil tudi pesnik. Po tržaških poročilih je večer presenetljivo uspel: udeležba je presegla vse dosedanje. O pesniku je govoril pisatelj Alojz Rebula. Edvard Kocbek pa je bral nekatere svoje pesmi, za sklep pa je prebral tudi odlomke iz esejev Svoboda in nujnost, ki jih je za njegov življenjski jubilej izdala in založila celjska Mohorjeva. (Mimogrede: ob počastitev Edvarda Kocbeka sta se obregnila le Jože Brejc-Javoršek v Ljubljani in SSS – Slovenski Es Es ali Sij Slovenske Svobode – prosto po Zalivu št. 46-48. Sta Sij in Brejc morda na isti fronti?)

– Gost tretjega večera je bil pesnik Ludvik Zorzut. Društvo ga je povabilo ob izidu njegove pesniške zbirke pri celjski Mohorjevi. O pesniku je govoril Saša Martelanc, pesmi pa sta brala prof. Jože Peterlin in pesnik sam. – Naslednji večer je pripravil igralec Stalnega slovenskega gledališča v Trstu (SSG) Stane Ratzresen, ki je lani slavil 25-letnico svojega gledališčenja z naslovno vlogo v dramatizaciji Bevkovega romana Kaplan Martin Čedermac. Za to gledališko kreacijo in za upodobitev Cankarjevega hlapca Jerneja je Ratzresen prejel nagrado iz Prešernovega sklada za leto 1975. – Na Prešernovi proslavi 10. februarja je bila podelitev literarne nagrade revije Mladika. – V naslednjih večerih sta se predstavila pesnik duhovnik Stanjo Janežič – prva leta tudi sodelavec Meddobja – s svojo najnovejšo pesniško zbirko; pa matajurski župnik Pasquale Gujon s svojo knjigo Ljudje Nadiških dolin.

NOVA SEZONA S S G

Stalno slovensko gledališče v Trstu je začelo svojo redno sezono z uprizoritvijo Cankarjeve drame Za narodov blagor, ki jo je izredno sodobno režiral Mario Uršič. (Velja prebrati izredno duhovito in visoko zastavljeno gloslo o predstavi, ki jo je v 9. številki lanske Mladike zapisala Zora Tavčar Rebulova!) Na sporedu so letos tale dela: Hennequin-Duval, Mož z žleba; Molnar; Lilion; Golia; Jurček; Squerizna, Tri četrtine lune; Wilder; Družina Androbus; Majcen, Apokalipsa. Omenjamo pri tem, da slavi SSG letos pomemben jubilej: že 30. leto rednih predstav! Z gostovanji pa, kot že prejšnja leta, nastopajo tudi slovenska gledališča iz matične Slovenije, pa nekatera iz drugih jugosl. držav. Pomembnost letošnje sezone so tudi nove oblike kulturnega delovanja kot recitali, večeri umetniške besede, nastopi pesne šole za otroke.

LITERARNA NAGRADA MLADIKE

V lanskem letniku je tržaška revija MLADIKA razpisala 3. literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico ali novelo. Na voljo so bile tri nagrade: 50.000, 30.000 in tri po 15.000 lir. Rokopise je bilo treba poslati do 15. decembra lani. Izid tečaja je ocenjevalna komisija, ki so jo sestavljali prof. Martin Jevnikar, pesnik Albert Miklavc, pisatelj Alojz Rebula, pesnica Ljubka Šorli in glavni urednik revije prof. Jože Peterlin razglasila na slovenski Kulturni praznik – obletnica Prešernove smrti, februarja letos. Nagrade so prejeli naslednji avtorji:

I. nagrada: PAVLE ZIDAR za novelo Vonj nevidnega cveta.

II. nagrada: BORIS PANGERC za zgodbo Beg pod Daglo.

III. nagrada: KAREL BRIŠNIK za pravljico Pravljica o nočnem metulju. – MILENA MERLAK, sotrudnica Meddobja, za črtico Pot k polnočnici. – MAJDA KOŠUTA za črtico Prodana zemlja.

☆

(GLASU so nedavno očitali, da je postal „tržaška filiala“. K temu odlikovanju pri pripomnili tole:

V 1. členu pravil Slovenske kulturne akcije je jasno zapisano, da združuje naša ustanova „zamejske in zdomske“ kulturne delavce: zamejski so v pravilih na prvem mestu. Trst je v slovenskem zamejstvu daleč nad kulturno pojavnost drugih slovenskih središč ob robu Slovenije; tudi krepek korak pred kulturno dejavnostjo slovenskega zdomstva, kjer prosvetarska izraznost dobiva večji poudarek, kot pa resnično kulturno delo. V tržaškem kulturnem življenju se dejavno uveljavljajo premnogi redni ustvarjalni člani Slovenske kulturne akcije, ki delajo v ustanovi že od njenih početnih dni. Številke povedo, da je v Trstu za Buenos Airesom največ sodelavcev Kulturne akcije. Tudi prijateljev naše ustanove na vidnih kulturnih mestih v Trstu ne manjka. Po zaslugi prijatelja SKA na slovenskem radiu v Trstu registrirajo vsak kulturni dej naša ustanove: po tržaškem radijskem valu torej tudi matična Slovenija ve za naše delo, kar se nam zdi vredno in pomembno. Tržaška revija Mladika, ki jo že 19 let vredno in kvalitetno vodi kot glavni urednik prof. Jože Peterlin, redni član gledališkega odseka SKA, registrira vso ustvarjalno dejavnost Kulturne akcije; v isti reviji prof. Martin Jevnikar, tudi redni član SKA, temeljito vrednoti publikacije in književnike Kulturne akcije; isti kritik posveča pozornost našemu delu tudi v dijaški reviji Literarne vaje; v Trstu je priznan slovenski kulturni delavec pesnik in pisatelj Vinko Beličič, tudi redni član SKA, sodelavec Meddobja; tudi ena njegovih knjig je zagledala luč v naši založbi. Tržaška pisateljica Alojz Rebula in Franc Jeza sta sodelavca revije Meddobje. Pisatelj Boris Pahor, glavni urednik revije Zaliv, neenkrat poroča o dejavnosti naše ustanove v svojem periodiku. Oba tržaško-goriška tednika Katoliški glas in Novi list – ta še posebej – registrirata naše delo in o njem, posebno o publicističnem kritično poročata. K vsemu: prof. dr. Vinko Brumen, eminenten ustvarjalni član SKA, je predlanskim nastopil kot predavatelj na kulturnem večeru v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu. Lahko bi še in še naštevati premnoge primere iskrene naklonjenosti slovenskega kulturnega Trsta do stvaritev Slovenske kulturne akcije. Zato bo Glas tudi poslej, naj bo vseh ali ne, registriral slovensko kulturno delo v slovenskem Trstu: s tem samo opravljamo kos naloge, ki nam je bila po pravilih SKA naložena. – urednik)

FRANCE GORŠE: DVA OBRAZA – IDEJA IN STVARNOST (1975)

Pesem je božično-novoletno voščilo gospodu Francetu Papežu, neumornemu uredniku meddobne stvarnosti.

Vse stvari so se zavile
v sivkast šal
v plašču jutra,

vse stvari strme v deževja dolg kanal,
v luč v vijugah. Vse stvari.
Le rod ičo drevesa ne, señor.

Tam stoji, ob kockah hiš, ob cesti v čad.

Mlad s smehljajem,
zlat z odprtimi dlanmi navzgor, od nad.
Trepetaje z dihom vetra:
zdaj rodi se v srcu čas, señor.

Naj dodam še pol,
kjer riše hladni dež,
pol resnice.

Onkraj svoda pleše svet z orkestrom zvezd –
čujte klice
kakor sneg blesteče rahlih angelov, señor!

20. januarja 1975, petdeseto leto japonskega štetja

knjižna bera

NEKJE JE LUČ je naslov knjige, ki je izšla pred nedavnim v založbi Tabor v Trstu. Njen avtor je pisatelj in pesnik VINKO BELIČIČ, redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije v njenem literarnem odseku.

Ta najnovejši produkt Beličičevega peresa prihaja k slovenskim bralcem prav za žalostno 30-letnico naše poti v svobodni svet. V knjigi je avtor zbral dogodke iz medvojnih let na Slovenskem. Omejil jih je na svojo rodno Belo krajino, a po vsebinski globini zadeva opis, ki je slikan s fineso pristnega poeta, odsev vse slovenske medvojne in povojne tragedije. Knjiga je prav gotovo velik dogodek na slovenskem svobodnem knjižnem trgu, dvakrat velik, ker bo pobudila zanimanje za „drugo plat zvona“ tudi v matični Sloveniji.

Kulturna akcija svojemu članu k novemu knjižnemu delu, s katerim je obogatil slovenski kulturni prostor, iz srca čestita! O knjigi pa bomo več in obširneje pisali, brž ko bo urednik Glasa prejel primerek v oceno.

MOHORJEVA DRUŽBA v Celju je za leto napovedala tale knjižni načrt:

Redna letna knjižna zbirka: Koledar 1976; France Bevk: Kaplan Martin Čedrmac (Slovenske večernice št. 126); Vitan Mal: Teci, teci, kuža moj (mladinska povest); Marijan Zadnikar: Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti II; Milena Motoh, Mira Šilc in Anica Šušteršič: Gospodinjstvo 3 x od A do Ž; otroška slikanica (doplačilna knjiga); Tillmann: Kako danes govorimo v družini o Bogu (doplačilna knjiga).

Jubilejna knjižnica: Fr. Ks. Meško: Legende o svetem Frančišku; Fr. S. Finžgar: Leta mojega popotovanja.

Studenci žive vode (Duhovna knjižnica): Joseph Ratzinger: Uvod v krščanstvo; Teilhard de Chardin: Božje okolje.

Družinska knjižnica: Alfons Deeken: O starosti in staranju. Sodobna misel (Znanstvena knjižnica): Skupina avtorjev: Besede slovenskih ustvarjalcev; Edvard Kocbek: Veliki sodobni misleci (izbor esejev in razprav); Janez Janžekovič: Izbrani spisi.

Mladinska knjižnica: Bovet: Vodnik v srečno ljubezensko življenje.

Nova Mohorjeva knjižnica: Lewis Wallace: Ben Hur; Jan-ko Mlakar: Spomini I; Lojze Kozar: Licenciat Janez; Alois Jirasek: Pasjeglavci.

Reviji Znamenje in Nova Mladika, pa Književni glasnik Mohorjeve družbe.

☆

Priložnostni periodik Vestnik (Glasilo slovenskih svobodnjakov vključenih v ZDSPB – kot beremo v podnaslovu) je že ponovno svojim natisom priložil tudi pesniški list. V lanski oktobrski številki je izšel šopek izvirnih pesmi Zorka Simčiča s skupnim naslovom Korenine večnosti (podnaslov Ciklus junijskih). V zbirki je trinajst pesmi različnih pesniških form. Naslovno stran bogati risba Bare Remec iz leta 1949. Zbirka je vredna posebne kritične obdelave, saj izkazuje Simčiča tudi kot zares vrednega poeta, ne le prozista, esejista, včasih tudi dramatika, kot smo ga do zdaj poznali.

Svoji decembrski številki pa je Vestnik kot božično poklonilo bralcem odmeril 23 strani obsegajoči zvezek Poljskih vojaških popevk, ki jih je prevedel že pred leti – večina je bila tudi že objavljena – dr. Tine Debeljak. Prevajalec je v zvezič napisal tudi kratek uvod. Omembe vredni pa so trije črnobeli lesorezi akad. slikarke Bare Remec, ki so jih vestničarji pobrali iz zbirke poljske medvojne in zdomske lirike Žalost zmagovalja, ki je kot bibliofilska knjiga išla 1971 pri Slovenski kulturni akciji. O publikaciji so pohvalno pisali tudi poljski listi v Buenos Airesu.

Mesečnik VESTNIK ZDSPB je v svoji letošnji 1-3 številki (5. februarja 1975, leto XXVI) na 31. strani pod zaglavjem Nove knjige objavil kritično poročilo o Franku F. Bükviču zbirki novel Ljudje iz Olšnice, ki je 1973 izšla pri Kulturni akciji. Poročilo je podpisal Je-nko. Zvesti hotenju poročati o vsem, kar v Argentini in po svetu pišejo o stvaritvah članov Slovenske kulturne akcije, posebej o njeni beletristiki, poročilo v ponatisu predstavljamo bralcem Glasa.

»Ljudje iz Olšnice je zbirka dveh novel in štirih črtic prekmurskega pisatelja Franka F. Bükviča, ki že enaindvajset let živi v ZDA. Od tam stopa sporadično v stik z zamejskimi rojaki preko Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu, ki je v svoji reviji Meddobje priobčila že več njegovih črtic in novel.

Ob tej priliki je SKA povezala v knjigo dve Bükvičevi noveli: Papirničar Aleš in Upanje; ter štiri črtice: Strast in Jetniški brivec, Velikonočna spoved in Račun brez krčmarja.

Razen v Jetniškem brivcu, ki po svojem stilu verjetno spada v pisateljevo mlajšo dobo, se dogodki vrtijo okoli Židov, ki so v Prekmurju našli ugodna tla za izžemanje domačinov. Alešovo sovraštvo do Judov je sicer pokazano v potencirani luči in postavljeno za precej dvomljivo religiozno špansko steno, a je le izraz ljudskega čutenja do teh priseljencev. Opisi borb med madžaroni, nemškutarji ali hitlerjanci in domačini nudijo slovenski literaturi popolnoma novo tematiko, tako da je pod tem vidikom Bükvič edinstven.

Zanimivo je, da v svojih pripovedovanjih pisatelj ne uporablja – niti v Strasti, kjer le enkrat imenuje Prekmurje Slovensko krajino – besede Slovenec, čeprav veje iz vrstic močan narodno zavedni duh kot protiutež madžaronom. Verjetno je to odsev žalostnega dejstva, da za slovensko prestolico ljudje čez Muro praktično niso obstojali, čeprav se v njihovem narečju skrivajo mnogotera, drugje že izginela jezikovna bogastva.

Bükvičeva pripovedna sila je močna. Velika škoda, da je njeno formuliranje tako skromno. Kadar bralca pritegne realistično in napeto opisovanje dogodka, ga istočasno ovira pri njega asimilaciji neokretno izražanje, ki kaže ali na osebno jezikovno osamelost ali pa na lokalistični občutek manjvrednosti. Če že pisatelj priimek nosi na Uju nadpišete prekmurskega dvoglasnika – zakaj besedilo ni obojgato z besedami domačega narečja?

Bükvič je čustven epik. Je realist, ki rad zasanja. Pri tem gre tako daleč, da pri stvarnem opisovanju vstavi nerealistični vložek osebnega občutja („sv. Jožef pri jaslicah je gubal čelo...“).

Biser zbirke so brezdvomno štiri strani uvoda v Upanje, kjer se pokaže pisatelj v vsej svoji ustvarjalni sili. Če bo njegovo zorenje šlo po tej poti in ko bo prelomil obroč tehnično dovršenega a poljudno okrnjenega izražanja, smemo upati, da nam bo mogel Bükvič kmalu predstaviti svoje drugo večje delo, v katerem bi našli že definirani literarni karakter in stil, ki ju pisatelj danes še išče.

Velike vrednosti je pa Bükvičeva spretnost za definiranje svojih junakov po zgolj epskem opisovanju, doslednost njihovih značajev in neprislusno stopnjevanje dramatskih napetosti.

OMENJAMO ob tem, da je goriški tednik Katoliški glas v nekaterih številkah novembra in decembra lani iz Bükvičeve knjige ponatisnil novelo Jetniški brivec, s pripombo, da je knjiga izšla pri Slovenski kulturni akciji.

NOVI LIST o MEDDOBJU XIV, 1-2

Pod stalnim zaglavjem Iz kulturnega življenja je tržaško-goriški tednik Novi list 30. januarja 1975 takole ocenjal prvi dvojni zvezek XIV. letnika Meddobja:

Pred nedavnim je prispela k nam nova, dvojna številka revije »Meddobje«, ki jo izdaja že 14. leto Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu. Gre za 1.-2. številko lanskega letnika. Ker izhaja četrtletno, je torej v zamudi za približno pol leta. Menimo, da bi bilo bolje izdajati kdaj pa kdaj tanjšo številko, da bi revija spet ujela korak s časom. Vsekakor pa take zamude, ki so pogoste pri slovenskih kulturnih publikacijah v tujini, dokazujejo težave, s katerimi se morajo boriti uredništva in založbe. Tem bolj hvalevredna sta njihova vnema in vztrajnost, pa tudi vitalna sila, katero naglašata tudi uvodni članek, ki ga je podpisal urednik France Papež. V njem pravi med drugim: »Revijo moramo obdržati pri življenju, kajti s tem se obdrži pri življenju slovensko čuteči in ustvarjajoči duh zdomskega umetnika, znanstvenika in publicista. Revija pomeni povezanost s slovenstvom in obenem našo odprtost v svet. Meddobje je dokaz naše vitalne sile... Spoznati moramo stvarne možnosti ohranjanja revije in se jih zavdati kot dolžnost, ki jo terja od nas zdomstvo in slovenstvo.«

Po uvodni pesmi v kastiljščini »El camino«, ki je Papeževa, sledi kratka novela Vladimira Kosa »Usodin zapletljaj«, zajeta iz življenja nekdanjih krájnerev, slovenskih izseljencev v rudarskih (zlatokopnih) predelih ameriškega Zahoda, napisana izredno napeto in jedrnat, v tehniki prave ameriške kratke novele. Temu se je tem bolj čuditi, ko je Kos, kot znano, lirik. Novelo je pripovedoval – je rečeno v uvodu – japonskemu mladeniču, sinu prijateljskega para, ko v boleznirni neko noč ni smel zaspati, ker bi bilo moglo to postati usodno zanj. Kos bi moral nadaljevati z novelami. Sledi za celo zbirko Kosovih pesmi pod skupnim naslovom »Petindvajset krivulj japonske četrti«, delno v japonskih pesniških oblikah. Zanimive so opombe. Za zaključek in zunaj ciklusa je objavil še satirico »Težko umlji Kos«, namenjeno nekemu svojemu kritiku.

Ted Kramolc, kanadski slikar in pisatelj slovenskega rodu, je zastopan s prevodom svoje novele »Zaseda«, o srečanju ne več mladega moškega s hippijevskim dekletom in o nujnem streznjenju, ki je sledilo. Novelo je prevedel France Papež iz rokopisa in je torej menda izšla prej v slovenščini kot v angleščini. Prospero (pseudonim) je objavil dva soneta pod naslovom »Iz albuma«. France Papež pa je prevedel in objavil celo komedijo T. S. Eliota »Koktajl« (The cocktail party). Prevod je odličen, kar eleganten. Besedilo ilustrirajo fotografije o uprizoritvi te komedije v izvedbi gledališkega odseka Slovenske kulturne akcije 1956 v Buenos Airesu. Zanimiva je odrska rešitev. Aktualen in globok je esej Milana Kopušarja »Kristusov portret v linearni obliki«, objavljen tudi že v angleščini. V rubriki »Obletnice« objavlja Alojzij Kukovica esej Cerkev in Tomaž Akvinski od Leona XIII. do danes, ki ga dopolnjuje prevod odlomka iz Tomaževega spisa iz »Summa theologica« o božji ljubezni.

V rubriki Kritike in presoje ocenjuje Rajko Ložar knjigo Vojeslava Moleta »Iz knjige spominov« in jo kritično dopolnjuje z opombami. Dodatek in dopolnilo k Rajka Ložarja recenziji iz Knjige spominov V. Moleta pa je prispeval tudi Tine Debeljak. Oba sestavka sta veliko zanimivejša, kot bi se dalo sklepati po naslovih. Lojze Kukovica ocenjuje »Mali teološki slovar« Vekoslava Grmicha, v rubriki Pogledi pa je objavljena študija Franca Jeza o izvoru slovenskih županov in besede »župane«, namreč iz gotske oziroma staronordijske besede iupa, upp (zgoraj) oziroma upman (ta višji, poglavar). V Zapisih najdemo še pojasnilo Tineta Debeljaka o prvi uprizoritvi župančičeve »Veronike Deseniške« v odgovor na neko poročilo Jožeta Mahničarja v reviji Prostor in čas (1971).

Na dveh posebnih listih prinaša revija nekaj risb Božidarja Teda Kramolca (Kanada) iz skicirke »Slovenija 1973«, ko je bil tam na obisku.

ROJAKI!—PODPRITE GLAS SKA

ZA NJEGOV JUBILEJ MU POKLONITE

SVOJ JUBILEJNI DAR!

V zbirki Studenci žive vode (Nova serija 2), ki jo izdaja Mohorjeva družba v Celju, je septembra 1974 izšla zajetna knjiga (780 strani velikega formata) z gornjim naslovom. Izid Truhlarjevega dela smo omenili že v prejšnjem Glasu. Uredniku našega lista je avtor poslal primerek te knjige. Zato lahko zdaj, ko imamo celotno delo pred seboj, kaj več zapišemo o tem nedvomno najvrednejšem in najtehtnejšem slovenskem knjižnem sadu lanskega leta. Naši zapisi niso kritika – pisec te kronike se dobro zavedam, da sem v teologiji analfabet –; so le kronistovo poročanje ob izidu pomembnega dela.

Truhlarjeva knjiga je najprej izšla v italijanščini v založbi Quiriniana v Bresciji z naslovom »Lessico di spiritualità«. Ob izidu italijanske verzije je msgr. dr. Kazimir Humar s posebnim kritičnim poročilom na izid opozoril v tržaško-goriškem Katoliškem glasu (11. aprila 1974). Med drugim je zapisal:

»Predvsem velja povedati, da je knjiga leksikon ali po domače slovar. Vendar slovar svoje vrste. – Razlaga gesel je izčrpna... pri vsakem pove to, kar je bistvenega. Pove pa jasno in na kratko in s strokovno preciznostjo. Tu se avtorju najbolj pozna, da ni Italijan, ker je stvaren in brez nepotrebnih besed.«

O namenu knjige je dr. Humar zapisal: »Njegov (pisateljev) namen je bil, podati duhovni pogled na človeško bivanje danes. Ne gre mu za kašipot v krščanskem svetništvu ali krščanski askezi, ampak za duhovno podobo sodobnega človeka, vernega ali nevernega, kristjana ali ne, ki čuti, da človek ne živi samo od kruha, da ni samo meso in kri, temveč tudi duh... O tem pričajo avtorji, ki jih navaja: Nemca Romano Guardini in Karl Rahner; Italijani Giuseppe Ungaretti, Salvatore Quasimodo in Ignazio Silone; Indijec Rabindranath Tagore; Norvežan Dag Hammarskjöld, Rus Vladimir Solovjev, Slovenec Edvard Kocbek, Francoz Teilhard de Chardin. – Z namenom je vključen tudi način obravnavanja posameznih gesel. Vladimir Truhlar ne samo pojasni gesla, kot je navada v slovarjih, ampak navaja izkušnje, pričevanja, spoznanja drugih avtorjev, pesnikov, pisateljev, filozofov, teologov. Predvsem pa se sklicuje na izkušnje svetih avtorjev božjega razodetja. Na ta način postane Duhovni leksikon neke vrste dela enciklopedija duhovnosti človeka v sedanjem času... Knjiga bo prav prišla vsem, ki se zanimajo za vprašanja človekove duhovnosti... Pri njem (pisatelju) gre za znanstvenika, ki v svoji stroki, v raziskovanju človekove duhovnosti utira nova pota, hodi tudi izven tradicionalnega gledanja in vrednotenja pojavov tako v cerkvenem kot v občeloškem dogajanju. Pri tem večkrat preseneti s svojimi sodbami, dognanji in spoznanji... Treba mu je priznati pogum iskalca, pionirja na polju človeške duhovnosti.«

VLADIMIR TRUHLAR je po natisu italijanskega Leksikona začel pripravljati tudi slovensko verzijo, ki je lani izšla, izpopolnjena in obogatena z navedki mnogih slovenskih avtorjev: mislecev, poetov, umetnikov... Šest odstavkov je še pred rojstvom slovenske knjige objavilo po avtorjevem posredovanju tudi Meddobje v 4. zvezku XIII. letnika.

V Uvodnih besedah je v slovenski Leksikon duhovnosti avtor Truhlar zapisal tudi:

»Sam sem na Gregorijani (p. Truhlar je bil 25 let profesor na stolici duhovne teologije ne teološki fakulteti Gregorijanske univerze v Rimu. – op. Glasa) – brez kakršnega vzorca, ki ga še ni bilo – uvedel teološko analizo antinomijske polarnosti človekovega življenja, analizo laikov v Cerkvi, dela, prostega časa z njegovo igro, hobbjem, planinstvom, televizijo in vsem drugim, analizo struktur in teženj sodobnega sveta, kritike in kontestacije v Cerkvi ter podobnega. Tako se je teološko obravnavanje vse bolj približevalo živi, razgibani eksistenci današnjega človeka in sveta.«

V naslednjem odstavku zatrdi avtor, da je omenjeno teološko obravnavanje »vse bolj zadevalo na neko osrednjo globinsko iskanje sedanjosti: na človeka, ki se mu zdi, da nima več korenin; da nima več stika s svetlobnim dnem svoje eksistence... da pravzaprav živi le na svojem površju... da je njegova dejavnost zdrobljena na tisoč koscev... da ji manjka globine, enotnosti in luči, ki bi jih

mogla dobivati le po živeti povezavi z bitnim dnem; s tistim dnem, ki je odprto v absolutno in je prostor izkustva, doživljanja tega absolutnega – v krščanstvu: prostor doživljanja Boga v Kristusu. Tako mi je v duhovno teologijo, hkrati z eksistencialnostjo, vse bolj vstopala izkustvena razsežnost.«

O vrednotenju Leksikona priznava Truhlar: »Zavedam se, da z leksikonom ne bom mogel vsem v vsem ustreči. Nekaterim se bo težko postaviti v zorni kot, iz katerega sem pri pisanju zrl na snov sestavka, se spraševal, koliko je v njem danes potrebno pojmovne obrazložitve, o čem me v temi sprašuje današnja eksistenca in s kakšnimi izkustvenimi teksti bi bralcu omogočil podoživljanje in s tem vitalno usvojitev pozitivnega v sestavku. Ta zamisel leksikona, ki so jo mnogi z veseljem pozdravili (kar dokazuje prevajanje knjige v razne jezike – v ZDA so s tem začeli že kar po krtačnih odtisih –), drugim, ki imajo manj čuta za eksistencialno-izkustveno prvinu, ne bo ustrezala... Nekaterim, končno, morda ne bo všeč moja teološka „odprtost“. Take razumem, toda lahko rečem, da v svojih stališčih ne grem prek tega, kar so stališča npr. Karla Rahnerja, in da imam s temi svojimi stališči – mislim – še vedno prostor znotraj zakonitega teološkega pluralizma. Za marsikoga pa upam, da mu bo prenekateri sestavek leksikona kakor školjka, ki iz nje – če jo nastaviš na uho – zašumi večno Morje.«

Z besedo Pomembnemu delu na pot je knjigo k slovenskemu bravcu pospremil pomožni škof mariborski dr. Vekoslav Grmič, ki je hkrati tudi urednik zbirke Studenci žive vode. »Knjiga našega znanega teologa prof. Vladimira Truhlarja „Leksikon duhovnosti“ (–pravi Grmič–), ki pomeni za slovenski kulturni prostor gotovo veliko pridobitev, nenehno govori bravcu, naj gre vase, v svoje „osebno dno“ in tam išče resnico o sebi, o svetu, o Bogu... Knjiga je napisana z umetniškim navdihom in izrazom, čeprav zaradi tega ne trpi pojmovna jasnost in znanstvena dognanost. Stvari so prikazane tako, da človeka prisilijo k razmišljanju... Sem prepričan, da bo knjiga osvojila tudi tiste bravce, ki so na videz daleč od vsega, kar običajno mislimo z besedo duhovnost.« Sklepa škof Grmič svojo napotnico z upanjem: »Želel bi, da bi Leksikon duhovnosti našel pot do vseh, ki so pripravljeni iti vase in se poglobiti v življenjsko pomembna vprašanja... Verjetno bodo ob branju posameznih sestavkov... zaznali „svetlobno dno svoje eksistence“ in vsaj nejasno spoznali, da ta svetloba mora prihajati od absolutnega... ki mu tisti, ki jim vera to dopušča, pravijo Bog.«

Knjigi, ki jo je mojstrsko opremil akad. slikar Matjaž Vidic, je avtor pridal tudi bibliografski napotek, kjer sporoča, da je v slovenski verziji obdelana tudi duhovnost takih avtorjev, kot so: Ivan Cankar, Dragotin Kette, Alojz Gradnik, Ivan Pregelj, Edvard Kocbek, Ivan Mrak, Jož Udovič, France Balantič, Gregor Strniša, Kajetan Kovič, pa tudi odlomki iz nekaterih Truhlarjevih pesmi. Navaja tudi trinajst teoloških knjig, ki so mu služile pri ustvarjanju leksikona, zraven pa še dve svoji, ki ju je bil napisal pred leti in izdal v sodelovanju z Gustavom Thilsom, univ. prof. v Louvainu (ti deli sta, kot druge Truhlarjeve knjige, prevedeni v glavne evropske jezike).

V Ljubljani je knjigo po izidu v posebnem eseju »Fundamentalno teološka razmišljanja ob Truhlarjevem Leksikonu duhovnosti« razčlenil in kritično obdelal Janez Mlakar. Razpravljanje je natisnjeno v 1. letošnjem zvezku revije Znamenje.

Veseli bomo, če se bo tudi v zdomstvu našel slovenski teolog (ki mora za ocenjevanje tega dela, mislim, imeti tudi precejšnjo mero estetskega in poetičnega posluha) in bo knjigo kritično obdelal. Ne dvomimo, da bi bil tak esej bogat prinos našemu Meddobju.

V razgled bravcem Glasa, ki zvečine skoraj verjetno ne bodo prišli do knjige, ponatiskujemo izpise iz odstavkov o KULTURI. Za dejavnost Slovenske kulturne akcije se nam zde več kot primerni.

KULTURA se rodi iz srečanja človeka s naravo. Človek je v njej ne samo zakoreninjen, temveč more po svojem spoznanju in svobodi, tudi prodirati vanjo, jo predelavati, oblikovati v kulturne stvaritve. Ta njegova dejavnost in dela, ki so njen proizvod, sestavljajo kulturo.

Dejansko se poedinec že s svojim rojstvom znajde sredi določenih kulturnih stvaritev: znanosti, tehnike, ekonomije, politike, etike, religije... Če torej gledamo v njeni celotni razsežnosti, je najprej nekaj že obstoječega, – nekaj, kar že oblikuje človekov eksistencialen prostor, potem šele osebna gradnja na temelju danih nastavkov. Modrost in svoboda, ki pri tem oblikujeta kulturo, hkrati razvijata tudi človeka, ki si s svojo kulturno dejavnostjo ustvarja svoj kulturni svet. Ta dejavnost je človeku bistvena; če je res »naraven«, če je res po svoji »prirodi« (ki bistveno vključuje odprtost v absolutno in osebno, svobodno samoudejstvovanje po njej ter s tem ustvarjavnost), nikoli ne more biti brez kulturnega dela.

★

H kulturi spada tudi kritično stališče do samega sebe, – drža, ki vstopa kot notranja prvina v samo bistvo kulture. In ker kultura ni dejanstvo, ki bi bilo odtrgano od časa, marveč ima svojo zgodovino, ki se uresničuje prostorsko in časovno, obstoji mnogo postopnih pa tudi sočasnih kultur, ki so pač učinki različnih zgodovinskih dejavnikov.

★

V SVOJI dejavnosti človek odkrije lastno osebno sredo; njeno odprtost in transcendiranje v – absolutno; absolutno samo; – izkustvo, ki mu je absolutno vsebina, in more vse to izraziti tudi v kulturi. Taka kultura ima potem pečat – izkustvenega življenja in more, kot taka, tudi voditi k njemu.

Vendar človek v svoji dejavnosti lahko izgubi stik z lastno osebno sredo in z njeno izkustveno vsebino. (...)

Novo in globoko odkritje narave v dobi tehnike je imelo za posledico tudi to; naravnava človekovega pogleda v notranjost je še bolj oslabela, njegova pozornost se še bolj posvetila zunanemu svetu (...)

Kljub temu pa resnična globina kulture ostaja v absolutnem, v neskončnem, v večnem, v nadpredmetnem, v neomejenem, v brezpogojnem, – v težnjah, ki so na vse to naravnane, ter v kulturnih izrazih vsega tega. Resnična globina kulture je živeti izkustvo kozmičnega, estetskega, etičnega, religioznega, absolutnega, – je živeti v kulturnih

stvaritvah vseenost, ki poteka iz izkustva absolutnega v ustvarjavih in se preliva v posamezna dela v celoto kulture – in je zato v celostni človekovi udeležbi, ki izvira iz osebnega izkustvenega dna, – je celostna »igra«, kot umeva kulturo J. Huzinga v svojem delu »Homo ludens«, – je izražanje (s strani ustvarjavcev) in odkrivanje (s strani drugih) vseh brezmejnih razsežnosti in stvarih in dogodkih, – je gledanje in presojanje stvari in dogodkov znotraj teh razsežnosti.

Skratno zgoščene, a genialne uvide v vse to je nekaj let pred smrtjo (1943.) napisala na papir Simone Weil. »Valéry tečaj poetike... Njegova ideja absolutnega veselja zvokov (čistih, zloženih), ki ga naznačuje vsak fragment glasbe. To absolutno veselje ne more biti drugega kot molk. – Glasba izhaja iz molka in se vrača vanj...«. Verzi morajo v pravcu ustvariti »nov čas. In kot glasba (Valéry) tudi pesem izhaja iz molka in se vrača vanj«. »Kip v prostoru, ki ga obkroža, kot pesem v molku«. »Slika, to je končen prostor, omejen na okviru; v njej mora biti neskončno«. »Neskončna razlika med tremi urami pri stroju... in tremi urami pred Giottovo fresko«. »Pri Grkih je bila tudi znanost umetnost, s svetom za material in domišljijo za orodje; obstajala je, kot druge umetnosti, v zmesi meje in brezmejnosti. Odtod skladje med znanostjo in umetnostjo. Pri nas nasprotje, ker naša znanost analizira«. »Kontemplacija matematične figure, kjer človek pušči, da odnosi zaigrajo«. »Brati na vseh površjih pojavov, da svet biva. / Brati na vseh površjih pojavov Bogac.

»Brati v zvezdah, da smo smrtni. Dihanje po notranjem molku«. »Uskladiti ritem telesnega življenja... z ritmom sveta... stalno čutiti to skladje (čutiti ga, ne samo vedeti zanj)...«. »Čutiti, da je lastno trajanje tudi čas sveta«. »Ne brati. Brati ne-napisano«. »Poezija. Podoba in besede, ki odsevajo stanje brez podob in brez besed. Glasba. Zvoki, ki odsevajo stanje brez zvokov. Besede in zvoki so ekvivalentni molku...«. »Čas, gibljiva oblika večnosti; tu je ves problem«. »Negibne večnosti večna gibljiva podoba«. »Kdor mora delati vse dni, čuti v svojem telesu, da je čas neizprosno. / Delati. Izkusiti čas in prostor. / Naslovi. Delo kot duhovna vaja. Delo kot mistično izkustvo. Delo kot poezija. Lepo je to, kar moremo zreti [contempler]. Kip, slika, ki jo moremo gledati ure in ure«. »Če v katerikoli snovi poznamo preveč stvari, se spoznanje spremeni v nevednost – ali pa se je treba dvigniti k drugemu spoznanju«. »Poezija; iti po besedah k molku, k ne-besedi. Matematika; iti po oblikah k ne-obliki« (Cahiers).

Iz tega je razvidno, kolikšne važnosti je za kulturno življenje izkustvo...

dokumenti

aleksander i. solženicyn govori o moralni revoluciji

V 9. številki 44. zvezka medameriške revije VISION (15. aprila 1975) je natisnjen intervju, ki ga je bil ALESANDER I. SOLŽENICYN v Zürichu za london-sko BBC naklonil časnikarju Janisu Sapietsu skoraj po sestanku s časnikarji. Na tem sestanku je avtor Arhipela GULAG naznanil izid knjige izbranih razprav, ki so jih napisali nekateri njegovi v Moskvi živeči prijatelji in on sam in se nanašajo na bodočnost Rusije. V pogovoru s Sapietsom se Solženicyn zavzema za novo, moralno revolucijo v Rusiji. Intervju zaradi naravnost vizionarne dokumentarnosti pisatelja Prvega kroga v celoti objavljamo.

Aleksander Izajevič, rad bi se nadrobneje pomudil ob nekaterih odstavkih, ki ste jih omenili v svojem pogovoru s časnikarji. Eden je vaš odgovor na določeno razmišljanje Saharova* iz leta 1968. Saharova ste omenjali z zavzetim prijateljstvom. Povejte mi, kje je osnovni razloček med vama?

* Saharov je največji sodobni ruski fizik, oče ruske atomske bombe, intimen prijatelj Solženicynov, ustanovitelj Društva za človekove pravice, v nemilosti pri sovjetskem režimu že leta leta zaradi svojega odporu do boljševiške diktature, v nenehni nevarnosti, da ga ali politično v blaznico, ali pa kot Solženicyna naženejo čez mejo.

Prvi razloček verjetno zadene pojmovanje vloge, ki jo marksistična miselnost igra v Sovjetski zvezi. Saharov se je pridružil dokaj razširjenemu prepričanju, da je namreč marksistična ideologija mrtva in ni več vodilo ne v notranji, ne v zunanji politiki Sovjetske zveze. Voditelji sami vanjo več ne verjamejo: preprosto se skušajo obdržati za vsako ceno na oblasti. Družba pa je to miselnost že zdavnaj zavrgla. Ob vsem je prav mogoče, da neenega premoti ta zmota; a gre za dokaj resno zmoto. Marksistična miselnost je res mrtva, a njen strup se še zmeraj zažira v našega duha in življenje. Miselnost je mrtva, pa smo vendar še zmeraj njeni sužnji. Največje zlo v našem režimu ni to, da smo podložni oblastnikom, ki si laste neomejeno moč; najhujše zlo je, da je naš duh še vedno v šapah

ideologije. Marksizem se je bil zažrl v ves ustroj Sovjetske zveze, že od početka, s tistim tajnim Leninovim pismom o uničenju Cerkve, ki pač nima kaj opraviti s prizadevnostjo po utrditvi politične moči, saj povsem preprosto izkazuje neznošno sovraštvo do vere in duhovščine. Marksistična miselnost je prisotna v vsej zgodovini Sovjetske zveze. Prav je zatrdil eden naših soavtorjev, Melik Agurskij, kibernetik, Jud po rodu, da sta namreč ves proces kolektivizacije velela nujnost in hotenje po uničenju duhovnega življenja v narodu, duhovnosti pri kmetu; po uničenju religije. Spomnimo se le čistk tridesetih let, ko je moral vsak storiti sramotni korak in ponižujoče pljuniti sam nase. Spomnimo se nedavnih, osebno hotenih javnih ponižanj in sramočenj na Kitajskem, kar je vodilo v razkroj celih družbenih plasti. Marksistična miselnost terja to. Politična oblast ne zmore terjati takšne gore sovraštva, uničenja.

Morda se zdi, da je v naših dneh za sovjetske voditelje ideologija postranske cene; da je prvo in naglavno zanje nezmakljiva oblast. In vendar je ideologija, ki jim ukazuje vse, kar počenjajo; ki jih nuja v prizadevnost za razširjanje svojega vpliva, nesmiselno, brez potrebe. Kako da je vse to za Zapad tako neznansko privlačno? Je res mogoče, da je surova sila majcne skupine posameznikov tako neznošno za dolga leta začarala ves zapadni razum? Ne. Ideologija je kriva tega; najnevarnejša, najbolj premetena vseh totalitarnih ideologij, ki se koti med nami že pol stoletja. Kdaj, povejte mi, smo kaj podobnega doživeli v zgodovini: da namreč celi narodi slave svoje zaslužnje kot Dan narodnega osvobođenja? Mar niso okupacije Češke in Slovaške ukazali idejni razlogi? Češka in Slovaška prav res nista namerjali izstopiti iz varšavskega pakta. Več: Praga je bila prej in poslej pripravljena podpreti ga gospodarsko in politično. Do razkola je prišlo v ideologiji. Čehi in Slovaki so zatrdili, da je možno misliti tudi drugače: takrat so zaropotali tanki. Zgodovina ne pozna strahot, ki bi bile vsaj blede podobne grozi našega Arhipela.

V svojem Arhipelu GULAG sem nazorno pokazal, da bi režim sam po sebi ne zmozel zagrešiti takšnih satanskih zločinov iz gole sle po oblasti nad podložniki. Da so se našli ljudje, ki so bili takšnih zločinov sposobni, so morali biti oboroženi s posebno ideologijo. In po tej ideologiji ni nujno, da bi bil umor nekaj slabega; nasprotno – lahko je celo nekaj dobrega. Saj vemo za „napredne“ morilce; za ljudi, ki ubijajo v imenu nečesa velikega. Miselnost, marksistična miselnost je kriva smrti milijonov naših rojakov. Saharov vse preveč podcenjuje strahotne posledice, ki jih ideologija zavdaja našemu času... laž, ki ždi v nas, prisiljena laž, ki nam mrevari duha. Ta miselnost je odgovorna za vse početje naših voditeljev in njihovih predstavnikov. Včeraj sem časnikarjem povedal nekaj, kar se je slišalo kot šala. Na nedavni svetovni konferenci o porasti človeštva je sovjetski zastopnik zatrdil, da vzrok lakote ni v čezmerni rasti človeškega rodu, ampak v kapitalizmu. Vem, da tega ne verjamejo ne on, ne tisti, ki so ga poslali; v bistvu je prav dobro preverjen, da se njegova zatrditev čuje kot dokaj bedasta šala. In vendar trdi še naprej: trdi, ker mu njegova ideologija tako velela. Zastopniki drugih držav so ga zavrnil: „Ampak gospod predstavnik Sovjetske zveze: kako je mogoče, da potem pri nas kupujete kruh, če je kapitalizem vzrok lakote?“ Sovjetski predstavnik se je pač sam potisnil v absurd; ni jim znal odgovoriti, saj ga je ideologija prisilila, da je bleknil bedastočo. Ideologija nam mrevari duha, razkrajja nas. Nič ni bolj neznošno v Sovjetski zvezi kot ideologija.

n a r o d n a z a v e s t

Drugo, kar me loči od Saharova, je njegova kaj zadržana, med nami tako pogosta opreznost ob vprašanju narodne zavesti. Pri nas je ozračje precej pregreto in Saharov ne predstavlja le svojega osebnega mnenja, marveč miselnost silovitost določene družbene skupnosti. V svojem nagovoru ob prejemu Nobelove nagrade sem zatrdil: „Konec narodov bi nas prav tako osiromašil, kot če bi vsi ljudje postali enaki, vsi docela drug drugemu slični po licu in ponašanju. Narodi so bogatija človeštva, njegova skupnostna osebnost. Najmanjši med njimi ima svojo barvo: iz nje odseva posebna, svojska poteza božjega načrta.“ Moje besede so izzvale splošno pritrdjevanje. Vsi so jih razumeli kot posebno počaščenje vsakega posameznika; vsi so jih bili veseli, nihče užaljen. A če greš in to rečeš pri nas

doma, naobrneš te besede na Ruse, če se komu posveti in ti bo začel trditi, da imamo Rusi kot vsak drug narod svojo lastno osebnost, pa da smo dolžni to osebnost oblikovati, da jo je treba izkazati v zgodovini, je že ogenj v strehi: ukresal si napetost, podnetil celo eksplozijo stereotipnih fraz, ki jih bruhaajo tjavdan, docela brez smisla. Rodoljubje, nacionalizem, šovinizem... vse te krilatice se pletejo druga v drugo.

Tu je vzrok, zakaj so moskovski izobraženci in zapadni tisk z njimi docela napak umeli moje pismo sovjetskim voditeljem.* Namig, naj se odrečejo vsakršni zunanji ekspanzivnosti, naj osvobode vse zatirane in naj se vsi družno lotimo reševanja notranjih vprašanj pri nas doma, so razumeli kot nacionalizem, prenapetost, skoraj imperializem. Tale knjiga razprav, ki jo zdaj predstavljamo javnosti, neenkrat razmišlja o vprašanju narodne zavesti. Prav kot je to zapisal Agurskij – sionistični Jud, – da se namreč moremo poistovetiti sami s seboj zaradi izredne važnosti, ki jo dajemo narodni zavesti in pravici do razvoja, ki pristoji ležalam, ne da bi zato maličili svoje posebnosti. Vsak narod ima svojsko osebnost, ki si jo je bil v teku zgodovine klesal, prav kot lahko resnično osebnost posameznika odkrijemo edinole po njegovi biografiji, ki obseže celotno življenje. V določenem trenutku spoznamo le majhen del osebnosti kakega naroda; celovitost njegove pojavnosti se nam razkrije šele ob spoznanju vse njegove zgodovine.

Je pa verjetno še druga, kaj resna stvar, kjer Saharovu ne bi pritrdil. Vedno trdim, da je, na splošno gledano, Saharovo ponašanje moralno dejanje. Njegovi nazori, njegovo mesto v družbi, vse je mnogo višje, kot se zdi, če sodimo le po tem, kako se izraža. Se pravi: s politično govorico, ki je v navadi med nami. Skušajmo razumeti in res ne bomo našli spodrseljav v njegovih izjavah. Saharov, postavim, daje prednost ekonomskim rešitvam, podcenjuje pa modrost in zdravo reševanje družbeno-gospodarskih vprašanj na Zahodu. Prepričan je, da bi se Rusija brž dvignila, če bi Zapad zastavil svoj kapital v izkoriščanje naravnih bogatij ruske zemlje. Kot da bi ta kapital takole preprosto v imenu nekakšne narodne blaginje vrgli v Rusijo; kot da bi se tisti, ki za tem kapitalom stoje, ne skušali na vso naglico okoristiti z njim, da svoje vnovčenje lahko opravičijo.

m e d n a r o d n i o d n o š a j i

Omenili ste potrebnost priznanja pogrešk in prostovoljne omejitve kot posebne vrednote narodovega življenja. Kaj ste hoteli povedati s tem?

Kot menim, da je nemogoče zgraditi dobro družbo, če ni dobrih odnošajev z narodom, in ker upoštevam, da so se vsi poskusi na drugih skrajnostih – s pomočjo družbeno-gospodarskega napredka – izkazali za jalove, menim tudi, da ni mogoče pozidati dobrega sveta brez dobrih odnošajev med narodi. Ne moreš seči po nekakšni pragmatični diplomaciji: z njo ne boš uspel ustvariti pravičnosti in lepšega življenja med ljudmi. Najprej je treba ustvariti to lepše življenje. Pri nas smo se v teh časih tako doma, kot na zunaj omejili na kritiziranje drugih, namesto na priznanje lastnih napak in grehov. Kar v kri nam je že prešlo, da raktivamo napake tujih vlad, tujih strank, tujih držav, drugih sosedov, drugačnih mišljenj... lastnih seveda ne. Priznanje lastne krivde je pri nas prepovedano. Kaj šele, če se zmislim naših javnih mož: ne spominjam se nobenega primera iskrenega osebnega priznanja pogrešk. Nihče ne prizna svojih napak, ne svoje krivde. Vsi kažejo le na druge.

Isto velja tudi za državo. Dokler bomo veličili prednosti in premoč naše dežele, pa hkrati obsojali druge, bo naše življenje brezupno. Nikdar ne bomo uspeli z mednarodnim sožitjem. Če bi radi, da bodo narodi živeli v prijateljstvu, brez prelivanja krvi, moramo krepiti duha tega samopriznanja krivde pred sosedmi, posebej pa še pred državami, s katerimi je treba izravnati zares velike razločke. Tako daleč moramo, da zvečamo celo priznanje lastne krivde. Objnostno kesanje pa zvedri zrak.

* Gre za Odprto pismo voditeljem Sovjetske zveze, ki ga je bil Solženicyn objavil, ko je kot izgnanec prišel v Švico. Dokument je izšel tudi v slovenskem prevodu na Koroškem.

Kako izkazati to obžalovanje? S knjigo, z umetnostjo, mor-
da z razpravljani z družbeno vsebino. Seveda je težko do-
ločiti, kdo to zmora, kdo pa ne; komu naj bo odmerjena
naloga, da bo nekakšen glasnik vsenarodnega obžalovanja.
Lahko pa ga izrazimo tudi z dejanjem; saj dejanja lahko
predstavljajo prostovoljne omejitve. Prostovoljne omejitve
postavimo za prvenstveno načelo. Nobene ekspanzivnosti,
ne zavojščanja, ne napadalnosti, ne povečanja oblasti, mar-
več prav nasprotno, kadar je pač mogoče: prostovoljne
omejitve, naj že gre za ozemlje samo, naj za zahteve po
njem. Potem se bomo lahko scela posvetili svojemu notra-
njemu razvoju. To je bil namen mojega pisma sovjetskimi
voditeljem. Na žalost ga zaradi ljudi, ki jim je bilo na-
menjeno, nisem mogel razložiti, kot bi želel.

kesanje - obžalovanje

Se vam zdi, da je res mogoče upati na nekakšno
kesanje v državah s totalitarnimi režimi?

Menim, da. Totalitarni režim ne živi sam po sebi; živi sa-
mo, ker mu mi pomagamo k življenju. Prav zato pa sem
ven in ven opozarjal na satansko zlo marksizma pri nas.
Ko smo sprejeli to miselnost, ki nam zdaj v svojih šapah
drži duha, vzdržujemo tudi režim. Vse kaže, da smo ob
vse pravice. Nihče se za nas ne zmeni; vse politične odlo-
čitve, naj notranje ali zunanje, se rode, kot se zdi, brez
nas. Pa vseeno dan na dan s svojim znojem podpiramo
totalitarni režim. Iz tega pa sledi, da smo krivi vsi. V
tem je naš greh. Priznajmo to krivdo in pokesajmo se.

Menite, da je mogoče govoriti o kolektivni krivdi
naroda?

Čeprav se morda čudno zdi, nas izkustva uče, da si takšna
zavezanost neenkrat utre pot v spomin rodov in celih nara-
dov. Za nazoren primer naj povem, da je bila v eni
obeh Nemčij - in je še - prava poplava občutja krivde.
V zahodni Nemčiji je še vedno živo prepričanje, da je
Nemčija strahotno grešila in da je ta greh kolektivni
greh celotne države.

Zmiselite se na spomin, ki so ga zapustili konkvistadorji
v duši kolonialnih narodov. Nobenega dvoma, da so ti na-
rodi preverjeni, kako je ta ali druga država v celoti kriva
kolonializma, čeprav še dolgo ne drži, da je bil že vsak
Anglež, vsak Francoz kolonizator. A takšen je vtis, ki so
ga kolonialni osvojevalci zasekali.

Ali pa: Spomnite se na znani dogodek, kako so Angleži v
Avstriji, že po končani vojni, izročili Sovjetski zvezi mili-
on in pol ljudi, čeprav so dobro vedeli, da bodo ti predan-
ci neusmiljeno kaznovani (ljudje so vedeli, da jih čaka
smrt, s solzami v očeh so rotli zmagovalce, naj jih ne
izroče...). Med njimi so bili starčki, žene, otroci, ljudje
vseh starosti: vedeli so za smrt, ki jih čaka, ali vsaj za
pregnanstvo; pa jih je vendar angleško poveljstvo brezsrčno
izročilo. Zvedel sem za ta dogodek - mnogi sotrpini
so mi ga popisovali, - ko sem bil še v Arhipelu; vsi do
zadnjega so venomer ponavljali: „Angleži so nas izdali.“
Niso rekli, da jih je predal ta major ali oni polkovnik; kar
naprej so trdili: „Angleži so nas izdali.“

Anglija ni totalitarna država. Demokracija je tam pogna-
la trdne korenine; tam je v časti pravica, da zahtevaš
pojasnila, da vprašaš. Pa vendar: trideset let je že mimo,
pa se je šele zdaj počasi začela razkrivati ta skrivnost.
Prav. Če so državljani totalitarne države odgovorni za
početke svoje vlade, niso takisto odgovorni tudi državljani
bolj svobodne, bolj demokratične, bolj parlamentarne drža-
ve? Res, prav mogoče, da je bil vse tisto ukazal Churchill;
pa da je ukaz izpolnila peščica višjih oficirjev. Angleško
javno mnenje pa ni prav nič storilo, da bi ukaz preprečilo;
tudi se ni za stvar zmenilo, ni terjalo razjasnil. In če mo-
tujemo, kako se je vse to zgodilo, se nam nehote vzbudi
občutje, da je ves angleški narod zagrešil velik greh, ki
se ga danes ni pokesal, ni razmišljal o njem, ni se
ga sramoval, ni ga poskušal popraviti.

Vse to so seveda stvari, ki nimajo opraviti z našim vpra-
šanjem. V naši zbirki razprav smo si vzdeli nalogo, poiska-
ti naše lastne ruske napake, naše lastne grehe, pa posku-
šati popraviti jih. Na vse presenečenje pa je prav to po-
budilo nevoljo, ki je - tako se zdi - nehote navezana na
naš naglavljeni namen: narodni prered, ki ga v pomenu be-
sedne „narod“ razumemo kot neizbežno nujnost, nekaj, kar
je pravica vsakega naroda.

moralna revolucija

V razpravi o ruski „inteligenciji“ opozarjate na
nujnost moralne revolucije. Kakšen naj bo njen
viden izraz?

Objasnil bi takole: V glavnem gre za nekaj, kar velja še
temeljito raziskati, nekaj, kar se še ni scela udeležilo, pa
vendar že čuti ves svet. Menim, da je treba čez fizične
revolucije spustiti zastor. Se pravi: storiti je treba vse,
kar se le da, da preprečimo fizične revolucije. Pokažem
razloček obeh pojmov. Lahko bi rekli: fizična revolucija
pomeni: „pobijmo druge, pa bo pravica naša“. Moralna
revolucija pa pomeni: „žrtvuj se, morda tako utreš pot
pravici“. Fizična revolucija pravi: „pobijmo druge, čeprav
tudi sam lahko padeš“. Moralna revolucija pa pomeni:
„postavi se tako, da te lahko tudi pobijejo, a ne ubijaj
drugih“.

Razumite me prav: moralna revolucija ni kar preprosto
revolucija morale. Gre za revolucijo v družbi; za revolu-
cionarno premembo družbenega reda ne le s fizičnimi,
marveč tudi v duhovnimi sredstvi. Enkrat pač že moramo
iz tega začaranega kroga, kjer ven in ven trobentajo:
„vzdignimo se spet, podrimo tega in tega, potem že nihče
več ne bo nikogar podiral in vse bo prav“.

To se je zgodilo deset in desetkrat, sto in stokrat v zgo-
dovini; zadosti očito je, da fizične revolucije nikoli niso
prinesle nobene rešitve, nikoli uresničile svojih obljub.

Zdi se, da se pri nas v Sovjetski zvezi moralna revolucija
javlja že v čisto določenih oblikah, prav zato, ker so pri
nas v državni ustroj vpleteni tudi ideologijo. Zato so pogoji
za moralno revolucijo pri nas čez vse ugodni. Ker je
državni ustroj zakoličen v ideologijo, nam drugo ne kaže,
kot da se tej miselnosti odrečemo, jo jenjamo podpirati:
tedaj se bo državni stroj sesul sam od sebe. Saj ima
oporo edince v ideologiji; nujno se bo spremenil, drugačen
bo. V razpravi „Ne hrani se z lažjo“, ki sem jo bil napisal
še pred izgonom in jo objavil prav tisti dan, ko so me
sunili čez mejo, sem sodržavljane pozval, naj store samo
to: jenjajo naj podpirati laž, brž ko spoznajo, kaj vse je
laž. Nekateri jo prepoznajo bolj razločno, drugi manj.
A prvo je, da nikdar ne ravnaš proti svoji vesti; da ne
podpišeš ničesar, v kar ne verjameš; da ne voliš tistih, ki
po tvoji pameti voljenja niso vredni; da ne pritrdiš odlo-
čitvam; ne ploskaš, na razglašiš laži; jih ne razširjaš;
jih ne zapišeš; ne omadežuješ papirja z njimi; da laži
ne hliniš... Ne govorim o milijonih: začnimo z deseti-
mi, s stotimi tisoči, začnimo z našo „inteligencijo“. Pre-
prost človek nima tolikšne krivde za vse to, ni mu treba
tako na debelo lagati; „inteligencija“ pa laže kar naprej;
najbolj laže kulturna „inteligencija“, a ne manj tehnokrat-
ska. Te laži pa so kotišče vseh krivic. In vendar nenehno
zabavljamo čez totalitarne režime. Če tedaj zavrnemo te
laži - za vsakogar je to moralna, ne pa politična odloči-
tev, - če zastavimo ta zares moralni korak, verjemite mi:
nedopovedljive bodo posledice v naši družbeni ureditvi. Vsi,
ki smo prispevali svoje razprave v to knjigo, se trudimo,
da bi razglabljanja iztrgali ozki, zgolj politični ravni,
iz tiste siromašne gmajne „levica“ in „desnica“, in jih
dvignili na moralno raven.

Ko govoriva o bodočnosti Rusije, kje zrete vir
teh moči, ki naj opravičijo upanje na duhovni
prerod?

Če iščemo ta duhovna vodila, ki nas edina lahko osvobode,
bomo bogatijo duhovne moči na vso srečo našli v našem
narodu samem. Sapo zapira, če se zmisliš, da je bilo vse
prizadevanje režima zadnjih petinpetdeset let naperjeno v
pohabljenje našega duha, v uničenje našega duhovnega
življenja. In vendar smo prav tu, skoraj po čudežu ohrani-
li nedotaknjeno našo duhovno moč; prav na tem polju
pa se dogajajo izredne stvari.

Postavim samo, da se je pri nas vera mnogo bolj razrasla.
mного globlje korenine pognala kot na Zapadu, kjer ji
nihče ni skušal stavliti preprek, kjer je docela svobodna.
Na to duhovno moč našega naroda računam, na vso to moč,
ki raste iz trpljenja. Trpeli so posamezniki, pa je trpel tudi
ves narod. Iz trpljenja pa je pognalo globoko duhovno
občutje, ki nam bo v pomoč pri iskanju izhoda iz naše
dokaj težavne sedanosti.

V zadnji razpravi naše zbirke – zadnji njegovih treh esejev – Igor Šafarevič takole sklene vse tri: „V zadnjem pol stoletju smo se obogatili za posebno izkustvo, ki razen nam nikomur na svetu ni dano.“ Če mora tedaj, kot se

zgodí v pravljici in v starih bajkah, junak skozi smrt, da si zadobi nadnaravne moči, lahko zatrdim, da je šla Rusija že skozi smrt in da zdaj že lahko čuje božji glas.

slovenil n j

boris pahor - alojz rebula: edvard kocbek, pričevalec našega časa

Kot 6. zvezek Kosovelove knjižnice je februarja letos v Trstu izšla knjiga z gornjim naslovom (153 strani). Deljena je v tri dele. V prvem Boris Pahor, morda naš najboljši poznavalec Kocbekovega literarnega in esejističnega opusa, na 50 straneh objavlja svoje zapise ob sloviti polemiki, ki jo je vodil v petdesetih letih ob izidu Kocbekove prve povojne zbirke novel Strah in pogum. Knjiga je bila prva na Slovenskem, ki je smelo pretrgala s črno-belimi prikazovanjem medvojne preteklosti; zato jo je komunistični režim na Slovenskem zaplenil, avtorja pa obsodil na kulturni molk in prepoved objavljanja. V drugem delu Alojz Rebula objavlja Premišljevanje o Listini (Listina je Kocbekov 2. del partizanskega dnevnika; prvega je nazval Tovarišija). Najpomembnejši pa je nedvomno tretji, zadnji del knjige naslovljen: Edvard Kocbek, Odgovori. V obliki intervjuja iz lanskega leta z Borisom Pahorjem so Kocbekovi Odgovori resničen dokument našega časa.

V uvod v knjigo, ki je izšla za počastitev pesnikove življenjske obletnice 70 let, sta avtorja zapisala tudi tole:

»Ideološko-politična vloga, ki jo je z osebno enkratnostjo odigral v zadnjem polstoletju slovenske zgodovine, še posebej pa med drugo svetovno vojno Edvard Kocbek, še ni nehala biti predmet kontestacije, od skrajne leve. do skrajne desnice, od Edvarda Kardelja do Rude Jurčeca. Trajalo bo še dolgo, preden se bo vrednotenje njegove politične vloge učistilo v obstojnejšo zgodovinsko sodbo.«

(Te stavke iz uvoda smo zapisali s posebnim namenom. Predvsem bi radi opozorili bravce Glasa, kako naš list samo registrira pojav te publikacije na svobodnem slovenskem knjižnem trgu; kako je Edvard Kocbek še vedno osebnost v slovenskem kulturnem in političnem življenju, o kateri zgodovina še lep čas ne bo izpovedala dokončne sodbe; nočemo pobujati s tem zapisom nobene polemike, ne sumničenj, ne natolcevanj, maličenj in obračanj besed. Kot kulturni delavci smo po vesti dolžni opozoriti na knjigo, ki – glej jo, kakor jo hočeš – predstavlja pomemben in zraven še dokumentaren prinos k poznanju in vrednotenju enega najvidnejših protagonistov naše polpretekle, pa tudi sedajšnje kulture in politične dejavnosti. Glas ima, kot smo že nekajkrat poudarili, posebno vrsto bravcev: večina od njih le poredko dobi v roke slovenske zamejske publikacije; kolikor pa so o njih pisanju informirani iz zdomstva, so več v izkrivljeni, kot pa v službi resnice vredni obliki. S tem zapisom že naprej odklanjamo očitek, – z njim nam bo prav zanesljivo kmalu postregel kak obrobni s preživelim kulturnim fašizmom zadahnjeni zdomski listi! – da zagovarjamo politično dejavnost Edvarda Kocbeka med vojno, kot tudi očitek, da je Glas postal „tržaška filiala“, kot smo ujeli te dni.)

Knjiga Edvard Kocbek, pričevalec našega časa je izšla, kot smo omenili, ob pesnikovi 70-letnici. O tem jubileju ugotavljata avtorja: »Tako se je zgodilo, da je zamejskemu Trstu pripadla čast, da se edini v slovenskem kulturnem prostoru pokloni ob jubileju temu velikemu sinu Slovenije.« Med priznanji, ki jih v uvodu dajeta Kocbeku, so tudi tale štiri:

»– da utelesuje... lik velike svobodne osebnosti...

– da se je kot slovenski patriot izživel v ljubezenski predanosti svojemu narodu, njegovi zemlji in njegovi besedi, njegovi tradiciji in njegovi prihodnosti, v zanosni težnji po njegovem povzdigu iz folklorne medlosti v samozavest naroda med narodi;

– da je njegovo sporočilo s svojim klicem k evangelijski pristnosti in bivanjski pričevalnosti s četrtsloletno antici-

pacijo napovedovalo temeljna prenovitvena izhodišča II. vatikanskega koncila;

– da je kot besedni umetnik doprinesel v slovensko literaturo vrednote, ki so v svoji človeški in kozmični zajemljivosti nadslovenskega, univerzalnega pomena, kar zdaj spoznava tudi tujina.«

Zatrdita potem avtorja:

»Ta priznanja daje danes Edvardu Kocbeku slovenski 'sensus communis', onkraj specifičnega vrednotenja njegove medvojne politične izbire. Dokazi za to se pnejo od domovine do emigracije, od Prešernove nagrade, ki mu je bila priznana v manj ozkosrčnih letih, do objave zbirke njegovih pesmi v buenosaireski reviji Meddobje.«

(Zadnji stavek smo podčrtali v Glasu, ker bi želeli opozoriti bravce, da sta bila urednika Meddobja, ko je revija v V. letniku objavila Kocbekove do takrat še neobjavljene pesmi, gospoda Ruda Jurčec in Zorko Simčič ob duhovnem mentorstvu prof. Alojzija Geržiniča, ki so 1969 odšli iz Slovenske kulturne akcije z izjavami, da je SKA zašla v kocbekovske, ofarske in filokomunistične vode.)

O Kocbekovem intervjuju s Pahorjem, ki je zgodovinsko pomemben, danes nadvse aktualen dokument in iskreno pričevanje za resnico, četudi boli, sta avtorja zapisala:

»Ta intervju pomeni tudi konec neke nedorečenosti.. Je beseda, ki jo je slovenski narod še pričakoval od Edvarda Kocbeka. Pričakoval pa je zato, da se do konca, onkraj vsakršne dvomnosti, učistijo obris nekega zmagoslavja, ki je postalo tragedija.« (Gre za Kocbekova pričevanja o prevladi kompartije v OF, o diskutirani Dolomitski izjavi, o pokolu slovenskih domobrancev junija 1945, ko se je zmagovito zavladanje komunistične diktature na Slovenskem sprevrglo v pravo narodno tragedijo.)

Vredno bi bilo, da bi se našel pisec, ki bi s kritično pristnostjo, brez strankarske osti in z osebno neprizadetostjo obdelal i Pahorjeve polemike ob Kocbekovi knjigi Strah in pogum, i Rebulova razmišljanja o Listini (ta še posebej, saj je bil po avtorjevem zatrdilu „esej... napisan brez vsakršne misli na objavo in samo jubilej ga je mogel spraviti iz varnega predala“). Veseli bomc, če se bo kak prijatelj ali sodelavec Glasa lotil kritične obdelave te res vredne in pomembne knjige. Radi bomo njegova napisana zaznanja do črke objavili (tudi s psevdonimom, če bo uredniku znano pravo ime). Že naprej pa odklanjamo vsakršno polemiko bodisi z avtorjema knjige ali pa celo z jubilanom, pesnikom Kocbekom: v Glasu namreč ni prostora za polemike, ker te presegajo njegov namen, ki je seznanjati.

Zdi se nam, da tržaška knjiga o Edvardu Kocbeku predstavlja vreden prinos k poznanju in vrednotenju slovenske kulturne zgodovine med in po vojni. Da se je slovenskima tržaškima kulturnikoma rodila plemenita misel s pisano besedo počastiti jubilej slovenskega poeta, ki se ga je uradna domovina spomnila, kot je v uvodu zapisano, „v samo jutro sedemdesetletnice... z mementom svetoalianske zatožlosti“, je kremenit in možat akt. Kot smo na začetku zapisali in kot sta avtorja tudi priznala: o Kocbekovi politični medvojni in povojni dejavnosti gre končna sodba zgodovini; njegovi sodobniki smo le preblizu bolečim in tragičnim dogodkom, ki so slovenstvo tako kruto razklali, da bi mogli docela pravično, umirjeno in nepristransko presojsati; prav zato utegnejo vse naše sodbe imeti osebnosten poudarek, četudi zato seveda niso brez vrednosti; o objektivni ceni storjenega, zapisanega, povedanega pa morejo – meni pisec tega zapisa – soditi samo neprizadeti.

nikolaj jeločnik

Iz pogovora Edvarda Kocbeka z Borisom Pahorjem objavljamo za čezljubeljsko zdomstvo najpo membnejše jubilantove izjave o državljanski vojni na Slovenskem med zadnjo vojno in posebej o pokolu domobrancev. Vprašuje Boris Pahor:

Tako se je torej med Slovenci začela prava državljanska vojska.

Odgovarja Edvard Kocbek:

Da, med nami se je odprla najhujša vojna, bratomorna vojna, in partija je mogla zdaj seči po svojem nesrečnem klasičnem vzorcu, ki smo se ga najbolj bali, da bi z njim v Srednji Evropi ponovila svojo revolucijo. Državljanske vojne ni mogel nihče več ustaviti, čeprav na partijski strani o njej ni smel nihče govoriti. Tito je po »Vjesniku« (24. maj 1972) to potrdil tudi za Slovence, ko je govoril o razmerah v ostali Jugoslaviji: »Slično je bilo i v Sloveniji. Bio je to, dakle, gradjanski rat. No o tome nismo htjeli govoriti u toku rata, jer nam to ne bi koristilo.« Slovenija je postala prostor najhujšega prelivanja krvi, izgubam vojaških operacij so se pridružile vedno pogostejše likvidacije v osvobodilnih vrstah.

Zadnji dve leti vojne in prva leta po vojni so slovenski komunisti zvesto posnemali sovjetske metode in stalinistično prakso. Po vojni je bila Jugoslavija izven ZSSR najbolj stalinistična država. Nesrečna olajševalna okoliščina marksistarega partija je bila človeška nezrellost. Marsikak nadarjen mlad človek se je takrat za vse življenje obremenil s težkimi dejanji zoper bližnjika. Toda, to ni le breme posameznikov, to je breme eksaltirane vizije. Kadar se neka zgodovinska izvidnica razglasi za edino zveličavno poslanstvo, mora na tej poti do konca kalvarije.

Kdaj si zvedel za pokol domobrancev?

Razmeroma pozno, poleti 1946, ko sem se z družino vrnil iz Beograda. Novici nisem mogel verjeti. Začel sem preverjati njene prvine, toda vsa pota do resnice so bila hermetski zaprti, niti velika večina komunistov ni vedela zanj, kaj šele ostali državljani. Nekdo mi je v nabiralnik vrgel kopijo pričevanja enega izmed rešencev iz Roga. In ko sem si bil kolikor toliko na jasnem o dogodku, sem prosil predstavnike CKKPS (centralnega komiteja komunistične partije Slovenije – op. Gl.) za sestanek. Nihče ni vstopil, kaj me teži. Vedel sem le, da moram pri priči odstopiti in se odrešiti vseh funkcij, če je podatek točen.

Do srečanja s predstavniki CK je prišlo 4. oktobra 1946 in se je nadaljevalo še naslednji dan, kajti najprej smo govorili o neznosnem kmečkem položaju in o ogražanju Cerkve in klera, šele drugega dne o domobrancih. Povedal sem jim, da želim od njih jasnega in odkritega odgovora na vprašanje o usodi domobrancev, ki so jih Angleži vrnil kot vojne ujetnike, kajti od njega je odvisno moje nadaljnje sodelovanje. Ozračje je bilo mračno. V Ljubljani sta še vedno učinkovala Kidričev odhod v Beograd in nastop novega predsednika Marinka, proces zoper nadškofa Stepinca je še zvenel, prav tako moj nastop na zasedanju SNOS 9. septembra. Nerazpoloženje zoper mene je raslo po vrnitvi iz Sovjetske zveze, zamerili so mi nekatera predavanja o tem potovanju. Pričakoval sem torej odkrit in krut odgovor.

Toda glej, vsi sogovorniki so me vztrajno in zgovorno prepričevali, da sem napačno informiran, češ da so domobranci v prevzgalističih, da jih bodo le počasi spuščali na domove, voditelje pa kaznovali, kakor kdo zasluži. Ko pa so se izgovorili in zapazili moje olajšanje, so se hoteli rafinirano poigrati z menoj. Začeli so se mi suvereno čuditi, češ ti bi se najbrž celo veselil tega, če bi jih pobili, ti si po vsej priliki to celo želiš. In resnično sem se čutil osramočenega spričo njihovega soglasnega in lahkega odgovaranja, sam pri sebi pa sem hvalil Boga, da me je rešil bremena.

Toda glasovi o pokolu domobrancev so se začeli še vztrajneje širiti. Zdaj sem imel v rokah že več izpovedi tistih, ki so se rešili iz pekla. Zdaj sem sklenil naravnost odstopiti, toda moja demisija je preprečila nenadna izjava kominforma, ki je postavila na kocko obstoj Jugoslavije. Moj odstop v takšnem ozračju ne bi bil pošten, sklenil sem počakati na čistejši čas. Nekam podobno so morali govoriti o meni tudi oblastniki. Vedeli so, da mi resnice ne bodo mogli dolgo prikrivati. Zato so sklenili, da ne počakajo na mojo demisijo, ampak se me prej oni osvobodijo.

A izbrali so nenavaden način, obsodili so te bolj kot književnika kakor pa kot politika.

Hoteli so me prizadeti tam, kjer bi me najbolj bolelo. Z uspešno objavo »Tovarišije« in novel »Strah in pogum« so se vznemirili, v obeh delih so zaslužili nevarne kvalitete. Kardelj in Kidrič sta me osebno opozarjala na preveliko svobodnost mojega izražanja, na pohujšljivo vsebino in na premoč artizma. Ker sem napovedoval še drugi del partizanskega dnevnika, so si izbrali novele za svoj kritični cilj. Dva mesca po izidu »Strahu in poguma« so – kakor veš, ker si se spoprijel z mojimi napadalci – v vseh časnikih Slovenije organizirali spektakularno demonstracijo zoper mene, politično negativnega pisatelja, ter aktivistom vse Slovenije položili na jezik zahtevo po mojem odstopu. Nihče si ni bil na jasnem, za kaj gre, niti književniki niti gasilci niti ženska društva, in vendar so morali vsi pošiljati brzojavke ali pisma z zahtevo po mojem odstopu. S pavšalnim obsojanjem dela, ki velja danes za prelomno mejo med socialističnim realizmom in sproščenejšim načinom pisanja, so nazadnje izsilili moj odstop (iz Izvršnega odbora OF – op. Gl.) in me zgolj s politično definicijo brez sodnega akta vrgli v pogrez zgodovine, kjer sem moral prebiti deset let nekakšne samice, saj so mi hkrati odvzeli pravico do objavljanja.

Kaj bi bilo po tvojem potrebno storiti glede na nezaslišano usodo domobrancev?

Predvsem si jo moramo vzdigniti iz zanikanja v javno priznanje. Vzdigniti si jo moramo iz potlačene in pohabljenosti zavesti v jasno in pogumno zavest. Odgovorni ljudje nam morajo razložiti, kako je mogla osvobodilna zmaga spočeti iz sebe tako ostudno bojazen pred nasprotnikom. Povedati nam morajo, kako more odgovornost do zgodovine odvezati od odgovornosti do človeka? Toda kako naj se približamo demonu uničevalcu, da ne zadivja znova? Edino tako, da mu zatrdimo, da ni nobene veljavne teorije, ki bi pavšalno določala žrtve svetovnozgodovinskega poslanstva in abstraktno razpolagala s smrtjo sočloveka. Gre torej za javno priznanje krivde, ki se tiče nas vseh. Tako dolgo se ne bomo znebili preganjavnice in more, dokler javno ne priznamo svoje krivde. Brez tega dejanja Slovenci ne bomo nikoli stopili v čisto in jasno ozračje prihodnosti.

★

(Pripomnimo h kraju še, kar je posebej zapisal tudi mesečnik za Slovence na tujem »Naša luč« [Celovec] v svoji letošnji majski številki, ko prinaša dokaj obširen ponatis izjav Edvarda Kocbeka o prevladi kompartije nad Osvobodilno fronto, »da se je Kocbek vključil med vojno v OF kot kristjan«. Iz poznejšega poveljnega, tudi najnovejšega Kocbekovega kulturnega in knjižnega dela je zadosti očito, da v krščanstvu prepričan vztraja. – Omembe vredna se nam zdi tudi nehotena podobnost med Kocbekovimi in Solženicynovimi izjavami, ki jih objavljamo v tej številki, ko oba zahtevata javno priznanje krivde, oba govorita o kolektivnem grehu, četudi se je Kocbek s Pahorjem pogovarjal skoraj leto dni pred Solženicynovim intervjujem za BBC.)

(V bližnjih številkah Glasa bomo ponatistili še druge dokumentarne Kocbekove izjave o diktaturi kompartije.)

nikolaj jeločnik

ROJAKI! VAŠA GMOTNA OPORA SLOVENSKI

KULTURNI AKCIJI BO DOKAZ VAŠE LJUBEZNI

DO SLOVENSKE KULTURE V SVOBODI!

stanko premrl - ob desetletnici smrti

»Cerkvena glasba zadnjega pol stoletja nosi neizbrisen pečat vaše osebnosti. Še danes največ živi od vašega dela in bo to še dolgo v bodoče. Cerkvena ustvarjalna glasba je postala z vašo smrtjo kakor uboga zapuščena sirota, ki še dolgo ne bo dorasla, da bi se mogla primerjati s samoniklo glasbo vaše dobe.«

Tako je točno pred desetimi leti (17. marca 1965) govoril nadškof Pogačnik pri odprtem grobu Stanka Premrla. Kar je povedal, je dobra oznaka skladateljeve pomembnosti za cerkveno glasbo. Kar pa je povedal za bodočnost, se zdaj izpolnjuje. Predvsem v naših časih, ko se bogoslužje obnavlja in se bo še obnavljalo – ker bodo stalne liturgije in z njo glasbo vedno krajše, a bi potrebovali svetilnik, ki bi vsem kazal pot, kakšna naj bi bila pokoncilski slovenska cerkvena glasba in kje moramo dobiti oporne točke pri iskanju, da ne bomo uganjali epigonstva in presajali tujih dosežkov v slovenski glasbeni organizem, ki jih pa ta po daljšem ali krajšem času izloča kot tuje. Do uvažanja tujih uspehov je prihajalo danes in v času strogega cecilijanizma, ne pa v času Sattnerja, Kimovca, Hochreiterja, Klemenčiča in njihovega vodja Stanka Premrla. Ti glasbeniki so se izražali z domačim čutenjem, vendar z govoric, ki je bila na evropski ravni; ki je daleč preseгла druge lokalne cerkvene glasbe; ki se je vzpela v sam vrh slovenske glasbe, ko je ta prehajala iz temnega provincializma na evropsko raven in ji k temu tudi sama pomogla.

Glavno področje Premrlova delovanja je bila cerkvena glasba, vendar se njegova pomembnost razteza tudi na svetno glasbo, ki jo je s svojimi kompozicijami obogatil in ji nekaj časa odločilno pomagal k razvoju. Veliko je pomagal slovenski glasbi s profesuro na osrednjem slovenskem glasbenem zavodu (Glasbena matica v Ljubljani, Konservatorij in Glasbena akademija), kjer je kot redni profesor učil harmonijo in glasbeno oblikoslovje ter čez dvajset let orgle. Tako je prišel v stik z vrsto slovenskih glasbenikov, ki so v slovenski glasbi danes vodilni možje.

Slovenski cerkveni glasbi je skušal – in velikokrat je tudi uspel! – vdahniti slovenski melos. Kljub temu, da je k slovenski cerkveni glasbi največ prispeval kot skladatelj, bi bilo napačno, če bi to dejavnost imeli za edino. Po službi je bil najprej vodja ljubljanskega stolnega kora in organist. To službo je prevzel po Antonu Foersterju, ki je bil njegov profesor glasbe na klasični gimnaziji. Čez trideset let je Premrl stoloval na stolnem koru, ki je bil od nekdaj že pomemben dejavnik v slovenskem glasbenem življenju. Pod Premrlom pa je bil tribuna novjših prizadevanj v slovenski glasbi. Čeprav ni zanemarjal starejših skladateljev, tako slovenskih kot tujih, so imeli vendar pri njem prednost slovenski, ki so uporabljali novejšo glasbeno prvine. Pri tem pa seveda samega sebe ni v stran potisnil; imel je zavirljivo prednost, da je lahko svoje skladbe takoj izvajal.

Z orgelskimi koncerti v ljubljanski stolnici – tu je bil plodovitejši kot kdor koli pred njim – pa je zaslovel kot najboljši slovenski orgelski koncertant. Kritiki tistih časov so si v tem edini. Pogled v koncertne sporede njegovih

nastopov nam razkrije širok razpon njegovega repertoarja: od Bacha do Regerja. Slovele so tudi njegove improvizacije. Nekatere je zapisal, da ima improvizator to prednost, da je hkrati skladatelj in izvajalec.

Kot regens chori ljubljanske stolnice je vodil tudi Orglarsko šolo, bil je njen profesor. Poučeval je orgle, kontrapunkt in harmonijo. V tridesetletnem vodstvu na tej šoli je prišlo z njim v stik okoli 250 gojencev. 190 jih je diplomiralo za organiste! Njegov vpliv na slovensko cerkveno glasbo se je tako širil ne samo s kompozicijami, ampak posredno tudi po učencih, ki so njegove glasbene nazore in prizadevanja sami skušali uresničiti in razvijati. Med temi gojenci sta skladatelja Jobst in Železnik, ki sta v razvoju harmonije šla prek Premrla, kar je sam priznal. Premrl se je zavedal poslanstva, ki ga ima Orglarska šola, saj so bili gojenci bodoči organisti, pionirji slovenske glasbe na deželi med preprostimi ljudstvom. Za 50-letnico Orglarske šole jo je preuredil (leta 1926) in sestavil profesorski zbor, v katerem so bili sami kvalificirani glasbeniki.

Krog njegovega vpliva se širi z urejanjem Cerkvenega Glasbenika: 35 let mu je bil urednik. Pod njegovim uredništvom je revija iz glasbeno reakcionarnega lističa postala glasnik novih misli in glasbenih nazorov – s članki, kritiko in glasbenimi prilogami. Cerkveni Glasbenik je izhajal skozi 68 let. Po letih izhajanja je četrta najstarejša publikacija na Slovenskem sploh. Pod Premrlovim vodstvom se je revija vzpela na tako zavirljivo višino, da noben zgodovinar slovenske cerkvene glasbe ne more mimo nje.

Premrl je v revijo tudi pisal. Podpisanih je 132 njegovih člankov in razprav, 571 daljših ali krajših ocen, 25 poročil in 142 koncertnih poročil. Veliko prispevkov pa ni podpisal. Kar je v teoriji razlagal in v člankih dajal smernice, je nazorno pokazal v glasbenih prilogah. Kot urednik je imel to prednost, da je lastne skladbe objavljaval brez oprekovanja. Njegovih skladb je samo v Cerkvenem Glasbeniku 261, kar daleč prekaša številčni opus katerega koli drugega skladatelja.

Največji prispevek slovenski glasbi so nedvomno njegove skladbe. Premrl je objavil 9 latinskih maš za zbor in orgle; 5 rekviemov; 25 spremenljivih mašnih delov; okoli 800 zborovskih pesmi (v glavnem v slovensčini; le nekaj je tudi latinskih), 58 jih je objavil v samostojnih ali skupnih natish; zraven pa še 700 orgelskih skladb.

Stanko Premrl bi po svoji pomembnosti v slovenski cerkveni glasbi, po številu skladb in njihovi kvalitetnosti zaslužil mnogo večjo popularnost, tako v zbornem kot v ljudskem petju. Vsakdo rad posluša njegove kompozicije, pa ga vendar sorazmerno danes malo, premalo izvajajo, ker je, kot se zdi, za preproste pevce prezahteven. Ima nekaj bachovskega v sebi, nobena njegova skladba ni lahka. Težko je Premrla pravilno zapeti, a če si zadel njegovo globino, zapoje sam.

dr. edo škulj

važno sporočilo

uredništvo GLASA vabi in prosi vsa uredništva periodičnih listov, revij in drugih tiskov, pa tudi vse založbe, ki svoje publikacije pošiljajo v zameno za naš list in revijo, da svoje pošiljke naslavljajo poslej le na naslov urednika GLASA: – Zapiola 1723, I D, Buenos Aires, Argentina – Prejem izmenjanih tiskov bomo poslej sproti potrdili v Glasu, pri revijah tudi z navedbo vsebine; pri knjigah pa bomo poskrbeli za kritično oceno.

uredništvo GLASA

CORREO ARGENTINO Suc. 6 y 7 (B)	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1209421

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Ureja ga Nikolaj Jelačnik, Zapiola 1723, I D, Buenos Aires, Argentina. Tiska ga Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na ime Ladislav Lenček CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. * Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Acción Cultural Eslovena), Valentín Debeljak, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. * Za podpisane članke odgovarja avtor.